

Skolelevers drogvanor 2015

Jämtland Härjedalen

Dnr: RS/156/2016

Ansvarig: Lars Eriksson, Utvecklingsenheten, Region Jämtland Härjedalen

Databearbetning och författare av rapport:

Anna Werme, Utvecklingsenheten, Region Jämtland Härjedalen

Foto framsidan: Jabiru/Mostphotos

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	5
INLEDNING	6
Regionalt och lokalt förebyggande arbete	6
Regional ANDT-strategi	6
Återblick och insatser	6
SYFTE OCH METOD	9
Undersökningens upplägg och genomförande	9
RESULTAT	10
Bakgrundsfaktorer	10
Tobak	12
Rökning och snusning	12
Vill sluta med tobak	13
Vattenpipa och e-cigarettor	14
Alkohol	14
Alkoholkonsumenter och alkoholmängd	14
Intensiv-, hög- och riskkonsumtion	16
Anskaffning av alkohol	17
Alkohol från föräldrar/vårdnadshavare	17
Konsekvenser av alkoholbruk	18
Narkotika, sniffning/boffning, läkemedel, dopning och spel	19
Narkotika	19
Narkotikatyp, frekvens och anskaffning	20
Sniffning/boffning, läkemedel och dopning	22
Spel om pengar	23
Debutålder och tillgänglighet	23
Riskuppfattning och attityder	26
Elevernas riskuppfattning	26
Elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityder	28
Samband och riskfaktorer	30
DISKUSSION OCH BEHOVSANALYS	34
REFERENSER	37

BILAGA1.....	38
Bortfall	38
Analys, tolkning och begränsningar	38

Sammanfattning

Rapporten beskriver resultat från enkätundersökningen *Skolelevers drogvanor 2015* och redovisar ett nuläge samt utveckling över tid av drogvanor i årskurs 9 samt år 2 på gymnasiet i Jämtland Härjedalen. Syftet med rapporten är att ge underlag för prioriteringar och beslut gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området. I undersökningen år 2015 gjordes ett utökad urval i länet och totalt bearbetades 1009 enkäter i årskurs 9 och 905 enkäter i andra året på gymnasiet.

Resultatet visar att en positiv utveckling har skett inom ett flertal områden sedan föregående mätningar år 2008 och år 2012. En lägre andel elever i årskurs 9 uppger att de någon gång har provat narkotika och en lägre andel, i båda årskurserna, uppger att de debuterat tidigt med olika droger. Liksom i riket syns även i länet en tydlig positiv trend vad gäller alkohol, där andelen konsumenter, alkoholmängd och riskkonsumtion minskat i båda årskurserna. Andelen elever som uppger att de blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare har också minskat. Dock uppger fortfarande var femte elev i årskurs 9 och mer än var tredje elev i gymnasiets år 2 att de har blivit bjudna. Samtidigt som flera förbättringar har skett i länet finns fortfarande behov av att arbeta långsiktigt med följande områden:

I årskurs 9 syns sedan år 2008 en nedåtgående trend av andelen elever som uppger att de någon gång använt narkotika. Under samma period är motsvarande andel i år 2 på gymnasiet oförändrad. Dock uppger en betydande andel av eleverna att de har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika under det senaste året. Var tionde elev i årskurs 9 och var femte elev i andra året på gymnasiet uppger också att de kan få tag på hasch/marijuana inom 24 timmar. Vad gäller risken med att använda hasch/marijuana bedömer fortsatt en stor andel av eleverna risken som låg. Ett viktigt insatsområde bör därmed fortsatt vara att arbeta kunskapshöjande samt att stärka elever att avstå från narkotika.

I årskurs 9 har andelen flickor som uppger att de har använt receptbelagda sömnmedel och lugnande läkemedel utan läkarordination ökat, och andelen bland flickor är också högre än motsvarande andel bland pojkar. Resultatet visar även att flickor i lägre utsträckning än pojkar rapporterar att de är nöjda med sin hälsa och med sig själva.

Bland pojkar har andelen som uppger att de röker minskat i båda årskurserna. Bland flickor är andelen som uppger att de röker oförändrad. Andelen snusare är oförändrad sedan år 2012 och är betydligt högre i länet än i riket, bland både pojkar och flickor. Eleverna har en låg riskuppfattning när det kommer till snus och var tionde elev uppger att de inte känner till riskerna med snus. Detta sammantaget visar på vikten av fortsatta tobaksförebyggande insatser.

Sammanfattningsvis visar resultatet av drogvaneundersökningen att droger finns tillgängliga och används bland skolelever i Jämtland Härjedalen. Resultatet visar också att det finns skillnader i användande av droger över tid samt utifrån kön och ålder. Annan forskning där socioekonomiska faktorer studerats i relation till drogvanor indikerar att socioekonomiska skillnader föreligger, då det i skolor med en större andel högutbildade föräldrar tenderar att vara en lägre alkoholkonsumtion, lägre förekomst av alkoholrelaterade problem och en lägre andel dagligrökare.

Inledning

Rapporten beskriver resultat från enkätundersökningen *Skolelevers drogvanor 2015* och redovisar ett nuläge samt utveckling över tid av drogvanor i årskurs 9 samt år 2 på gymnasiet i Jämtland Härjedalen. Rapporten bidrar även med en behovsanalys med förslag på prioriterade områden för fortsatt drogförebyggande arbete.

Regionalt och lokalt förebyggande arbete

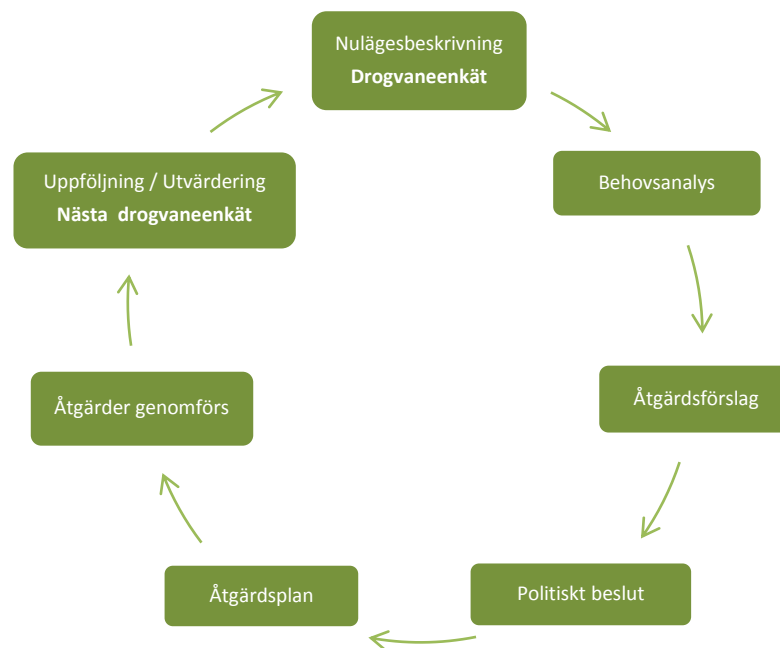
Regional ANDT-strategi

År 2011 antog riksdagen propositionen "En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken" (Regeringen, 2011). Strategin anger mål, inriktning och prioriteringar för samhällets insatser inom ANDT- området under åren 2011–2015 och innefattar bland annat tillgänglighetsbegränsning, tillsyn samt lokalt förebyggande verksamhet. I den nationella strategin presenteras det övergripande målet för ANDT-politiken: *ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.*

Att förebygga användning av ANDT samt att minska de skador och problem som användning för med sig är också en angelägen fråga för region Jämtland Härjedalen. Den regionala ANDT-strategin för Jämtlands län 2015-2020 tar sin utgångspunkt i den nationella strategin och kompletteras med årliga handlingsplaner som pekar ut riktningen lokalt (Länsstyrelsen Jämtlands län, 2015). Syftet med den regionala strategin är att den ska bidra till ett systematiskt arbete och att ytterligare utveckla samverkan mellan aktörer i det förebyggande ANDT- arbetet. Centrala aktörer som ansvarar för strategin är Länsstyrelsen Jämtlands län, Region Jämtland Härjedalen samt polisområde Jämtland, detta i samverkan med kommuner, idéburna organisationer samt näringsliv. Med utgångspunkt i det övergripande målet tar den regionala strategin höjd för att tillgången till ANDT ska minska, barn ska skyddas, antalet barn och unga som använder ANDT ska minska, minskat (skadligt) bruk, missbruk och beroende, ökad tillgänglighet till vård och stöd samt minskat antal döda och skadade.

Återblick och insatser

Undersökningen *Skolelevers drogvanor 2015* utgör ett underlag för prioriteringar och beslut i arbetet med att planera, förbättra och följa upp det drogförebyggande arbetet i Jämtland Härjedalen.

Figur 1. Arbetsprocess där drogvaneeundersökningen utgör en viktig del i form av kartläggning av nuläget samt som verktyg vid uppföljning och utvärdering.

Följande områden lyftes i den länsrapport som skrevs år 2012 som särskilt viktiga för det fortsatta gemensamma drogforebyggande arbetet i Jämtland Härjedalen:

- tillräckliga resurser och stöd till de elever som vill sluta med tobak
- uppskjuten debutålder samt minskad tillgänglighet
- ökad kunskap hos eleverna, genom t.ex. ANDT-undervisning
- attityder till droger
- information om risker och samband mellan droger till föräldrar/vårdnadshavare

Här lyfts ett axplock av insatser som har genomförts eller påbörjats i länet med utgångspunkt i de behov som föregående kartläggning visade på. På länsnivå har det exempelvis tagits fram en ANDT- strategi i samverkan, ett politiskt beslut har tagits i Region Jämtland Härjedalen samt i Härjedalens kommun om "Tobacco endgame - rökfritt Sverige 2025" och genom Mobilisering mot drogers årliga spridningskonferens har möjlighet getts till nya kunskaper inom ANDT- området. För att möta kommande kunskapsbehov anordnar Länsstyrelsen i Jämtlands län under 2016 en dag om ANDT och ensamkommande barn. Detta är insatser av mer generell karaktär och nedan listas insatser utifrån respektive behovsområde.

Tillräckliga resurser och stöd till elever som vill sluta med tobak

- Samordning av "Tobaksfri duo" sker sedan år 2012 på länsnivå genom Region Jämtland Härjedalen riktat till årskurs 6-9. (Tobaksfri duo finns i 4 av länets 8 kommuner - Härjedalen, Ragunda, Åre och Strömsunds kommun).

- Tobaksavvänjning finns på länets hälsocentraler, där samordning sker via Region Jämtland Härjedalen.
- Utbildning riktad till skolpersonal/elevhälsa om tobak och tobaksavvänjning. (Region Jämtland Härjedalen)

Uppskjuten debutålder samt minskad tillgänglighet

- Antilångningskampanjer har genomförts i Strömsunds kommun
- I Bräcke kommun har tillgänglighetsbegränsande insatser vad gäller alkohol till unga under 18 år varit prioriterade och då särskilt vid så kallade riskhelger med årliga insatser, såsom valborg, skolavslutning och lucia.
- Härjedalens kommun har arbetat för att skapa drogfria arenor (exempelvis skolgård, fritidsgård) och har även samarbete med detaljhandeln för att minska tillgänglighet till tobak och alkohol.
- Antilångningskampanjer i Åre i samarbete med Mobilisering mot droger inför skolavslutning.

Information om risker och samband mellan droger till föräldrar/vårdnadshavare

- "Effekt" som är ett evidensbaserat alkohol- och drogförebyggande program har arbetats med i Strömsunds kommun och Åre kommun.
- Antilångningskampanjer har genomförts genom "Tänk OM" via Mobilisering mot droger.
- Föreläsningar på föräldramöten om bland annat betydelsen av restriktivitet mot droger har genomförts i Östersunds kommun. Drogförebyggande koordinatören har även medverkat vid studiecirkel för tonårsföräldrar.
- Region Jämtland Härjedalens tobakssamordnare har informerat skolpersonal och föräldrar om risker med tobaksbruk genom Tobaksfri duo.
- I Krokoms kommun har resultat av lokala drogvaneundersökningar presenterats för föräldrar.

Ökad kunskap hos eleverna

- Från år 2014 genomförs skolbesök av polisen i samband med skoternyckterhetskampanj i Strömsunds kommun och från och med år 2015 i Ragunda kommun.
- "ANDT i skola" är i Östersunds kommun ett prioriterat arbetsområde. Utbildning och erfarenhetsutbyte har genomförts för fritidsgårds- och skolpersonal.
- Utbildningsdag för vuxna som möter unga på temat tobaksfria ungdomar (Region Jämtland Härjedalen).
- Ett ANDT-material har arbetats fram i Åre kommun i syfte att användas i arbetet med ensamkommande barn och unga.

Attityder till droger

- Presentation av resultat från drogvaneundersökning för dåvarande landstingets ungdomsråd (Region Jämtland Härjedalen).
- Ett material för återkoppling av resultatet till elever arbetas fram under år 2016 (Region Jämtland Härjedalen).

Syfte och metod

Syftet med rapporten är att fungera som ett underlag för politiker och tjänstemän på kommunal och regional nivå, men även inom förenings- och näringsliv. Vidare är syftet att:

- ge en nulägesbild av drogvanesituationen samt belysa utvecklingen över tid i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Jämtland Härjedalen
- ge underlag för prioriteringar och beslut gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området samt ett underlag för uppföljning i det förebyggande och främjande arbete som bedrivs
- belysa skillnader mellan olika grupper och långsiktigt bidra till ett underlag som främjar en jämlik hälsa

Processen kring enkätundersökningen i Jämtland Härjedalen har samordnats av Utvecklingsenheten (tidigare Folkhälsocentrum), Region Jämtland Härjedalen, som också bearbetat datamaterialet. Arbetet har skett i samarbete inom Region Jämtland Härjedalen, länets kommuner och Länsstyrelsen Jämtlands län. Gemensamma workshops och analysträffar har genomförts där resultaten har diskuterats och problematiserats och slutligen resulterat i ett antal förslag på särskilt angelägna områden för länet och för respektive kommun att lägga fokus på i sitt arbete.

Undersökningens upplägg och genomförande

Enkäten *Skolelevers drogvapor* genomförs varje år av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) på ett riksrepresentativt urval i årskurs 9 samt gymnasiets andra år. Jämtland Härjedalen genomförde år 2008 och år 2012 en totalundersökning, det vill säga enkäten skickades ut till alla elever i nämnda årskurser, för att få ett representativt resultat även på läns- och kommunnivå. I undersökningen år 2015, som denna rapport avser, gjordes ett utökad urval i länets kommuner med undantag av Ragunda kommun samt av gymnasiet i Härjedalens kommun.¹ Ett utökad urval i undersökningen planeras fortsatt vart tredje år.

Svarsfrekvensen på klassnivå var 95 procent i årskurs 9 och 90 procent i gymnasiet år 2. Tabell A visar antalet bearbetade enkäter i undersökningen år 2015.²

¹ De elever som har dessa två kommuner som hemkommun/boendekommun men som går i skola i någon av de övriga kommunerna i länet finns dock med i resultatet då enkäten genomförs i skolmiljö.

² Två elever i årskurs 9 samt en elev i gymnasiets år 2 valde att inte ange något svar på frågan 'Är du pojke/man eller flicka/kvinna?' och därför är totala antalet elever några fler än antalet pojkar och flickor tillsammans.

Tabell A. Antalet bearbetade enkäter år 2015 för respektive årskurs.

	Årskurs 9	Gymnasiet år 2
Pojkar	515	471
Flickor	492	433
Totalt	1 009	905

Enkäten³ innehåller 70 frågor som rör tobak, alkohol, sniffning, narkotika, läkemedel, spel om pengar samt frågor om skola, fritid och familj. Den besvarades under vecka 11-14 år 2015 och deltagandet var frivilligt. Eleverna besvarade enkäten i klassrummen under skrivningsliknande förhållanden och för att deras anonymitet skulle vara skyddad fick de själva stoppa formuläret i ett omärkt kuvert som de sedan klistrade igen.

För information angående bortfall samt analys, tolkning och begränsningar, se Bilaga 1.

Resultat

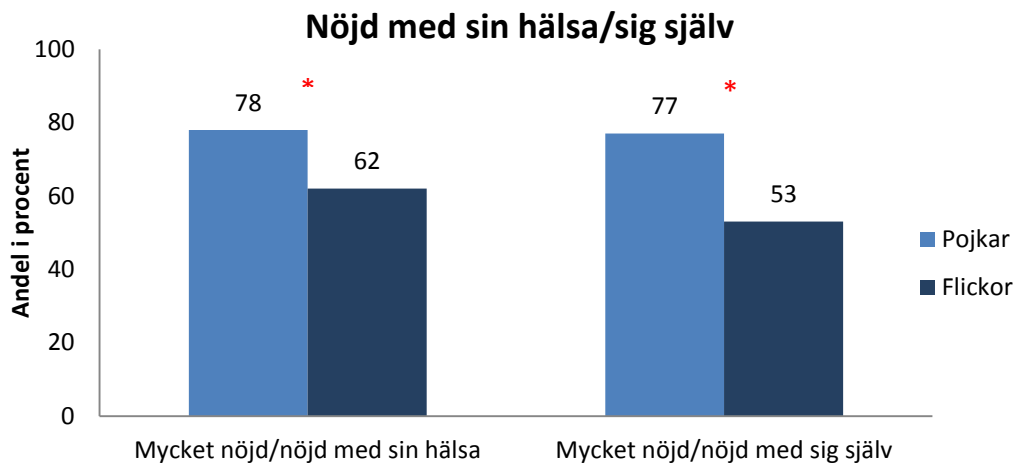
I detta avsnitt presenteras resultat från 2015 års undersökning i Jämtland Härjedalen. Resultaten är indelade i teman utifrån olika droger, debut och tillgänglighet samt riskuppfattning och attityder. De skillnader som är statistiskt säkerställda (signifikanta) markeras med en asterisk (*).

Bakgrundsfaktorer

I enkäten ställs ett antal bakgrundsfrågor som rör bland annat mående, familj, fritid och skola. På frågan *hur nöjda eleverna vanligtvis är med sin hälsa* uppger 72 procent av eleverna i årskurs 9 och 68 procent i gymnasiet år 2 alternativen *mycket nöjd* eller *nöjd*. Dock uppger flickor i lägre utsträckning än pojkar att de är nöjda med sin egen hälsa, och detta gäller i båda årskurserna.

På frågan *hur nöjda eleverna vanligtvis är med sig själva* uppger 65 procent av eleverna, i båda årskurserna, att de är *mycket nöjda* eller *nöjda*. Även här finns en skillnad mellan pojkar och flickor. I figur 2 redovisas dessa skillnader.

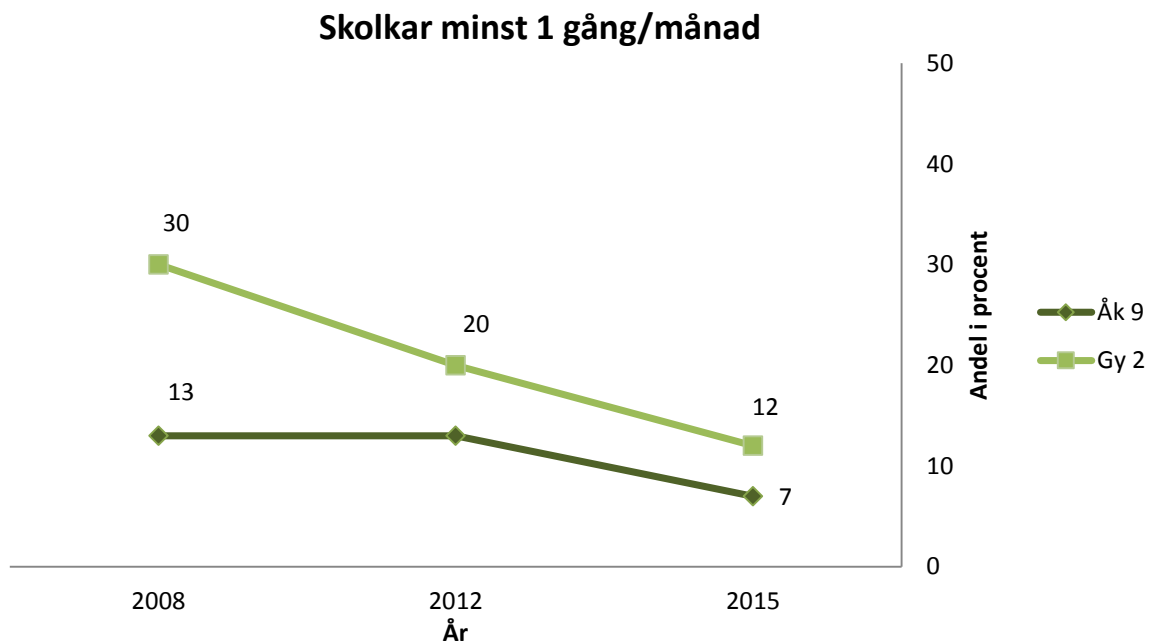
³ Enkäten går att finna i sin helhet på www.can.se

Figur 2. Andel (%) som uppger att de är mycket nöjda eller nöjda med sin hälsa respektive med sig själv. Båda årskurserna sammanslagna. Uppdelat efter kön.

På frågan om trivsel i skolan så uppger 78 procent av eleverna i årskurs 9 och 83 procent i år 2 på gymnasiet att de trivs *mycket bra* eller *ganska bra* i skolan. Flickor rapporterar en lägre trivsel än vad pojkar gör och detta syns i båda årskurserna. Den upplevda trivseln i skolan har minskat sedan tidigare mätningar.

Något som också har minskat sedan tidigare mätningar, särskilt i gymnasiets år 2, är andelen elever som *skolkar minst en gång per månad*. Denna minskning syns bland både flickor och pojkar i båda årskurserna.

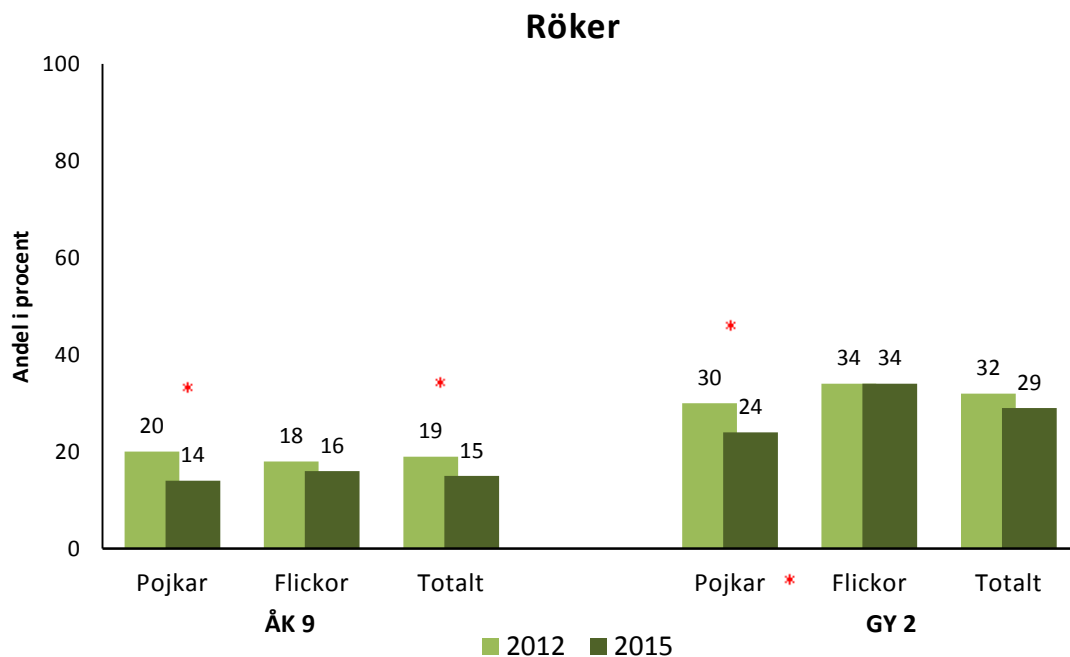

Figur 3. Förändring över tid för andelen (%) som skolkar minst en gång/månad. Uppdelat efter årskurs.

Tobak

Rökning och snusning

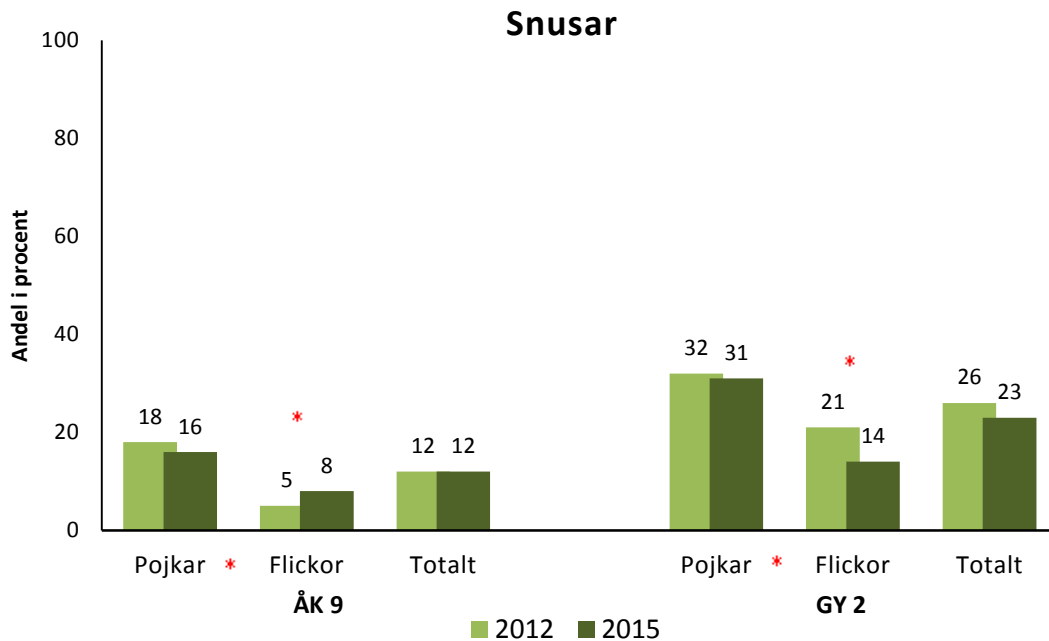
I denna undersökning definieras rökare som de elever som uppgett att de *har rökt under de senaste 12 månaderna och att de fortfarande röker* (innefattar *varje dag, nästan varje dag, bara på fest samt bara ibland*). Andelen rökare har minskat i årskurs 9 och det är pojkarna som står för denna minskning. Samtidigt är andelen pojkar som röker högre i länet än i riket. Även i gymnasiet år 2 har andelen pojkar som röker minskat. I denna årskurs syns även en skillnad mellan pojkar och flickor och en större andel flickor i länet röker jämfört med flickor i riket.

Figur 4. Andel (%) som röker. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön och år.

I årskurs 9 röker 4 procent av eleverna *varje dag/nästan varje dag* är. Bland pojkar har denna andel halverats sedan år 2012 från 8 procent till 4 procent. I gymnasiet år 2 är andelen oförändrad sedan förra mätningen och där uppger 9 procent av eleverna att de röker *varje/nästan varje dag*. Största andelen utgörs därmed av dem som röker sällan (*bara vid fest/bara ibland*). I årskurs 9 är denna andel 11 procent och i gymnasiet 20 procent. I andra året på gymnasiet uppger flickor i högre utsträckning än pojkar att de endast röker vid fest eller ibland.

Snusare definieras som de elever som har uppgett att de har *snusat under de senaste 12 månaderna och att de fortfarande snusar* (innefattar *varje dag, nästan varje dag, bara på fest samt bara ibland*). Den totala andelen snusare är oförändrad sedan mätningen år 2012. Pojkar snusar i högre utsträckning än flickor och detta gäller för båda årskurserna. Andelen flickor som snusar har dock ökat något i årskurs 9, men minskat i år 2 på gymnasiet.

Figur 5. Andel (%) som snusar. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön och år.

I årskurs 9 snusar 7 procent av eleverna *varje/nästan varje dag* och andelen är därmed oförändrad sedan år 2012. Motsvarande andel i gymnasiet år 2 är 14 procent, vilket är en minskning sedan föregående mätning. I båda årskurserna uppger pojkar i högre utsträckning än flickor att de snusar *varje/nästan varje dag*. Jämfört med snusning i riket ligger nivåerna klart högre i länet, för både pojkar och flickor i de båda årskurserna.

Sett till den totala tobakskonsumtionen så uppger 20 procent av eleverna i årskurs 9 och 39 procent i år 2 på gymnasiet att de *har rökt och/eller snusat under de senaste 12 månaderna och fortfarande använder tobak*. Andelen som uppger att de använder tobak (röker och/eller snusar) *varje/nästan varje dag* är 10 procent i årskurs 9 och 21 procent i gymnasiet år 2. I båda årskurserna finns en skillnad mellan pojkar och flickor, där pojkar uppger en mer frekvent tobaksanvändning än vad flickor gör.

Vanligaste sättet att få tag på tobak är i årskurs 9 *från kompisar* eller *från annan person*. Elever i år 2 på gymnasiet får tag på tobak främst *från kompisar* eller *köper själva*.

Vill sluta med tobak

I enkäten ställs även frågan om eleverna vill sluta med tobak⁴ och av dem som röker i årskurs 9 vill 23 procent (35 personer) sluta röka samt 40 procent (61 personer) sluta i framtiden. Motsvarande andelar i andra året på gymnasiet är 25 procent (66 personer) samt 36 procent (94 personer).

⁴ Dessa frågor har dock ett stort bortfall vilket bör beaktas.

Bland de elever som snusar i årskurs 9 vill 16 procent (20 personer) sluta snusa samt 24 procent (30 personer) sluta i framtiden. I gymnasiet år 2 vill 13 procent (27 personer) av snusarna sluta samt 25 procent (51 personer) sluta i framtiden. I år 2 på gymnasiet uppger flickor i högre utsträckning än pojkar att de vill sluta med tobak.

Vattenpipa och e-cigarett

Bland niondeklassarna är andelen som *har rökt vattenpipa någon gång* 24 procent. Pojkar i årskurs 9 uppger i högre utsträckning än flickor i samma årskurs att de har rökt vattenpipa. I gymnasiet år 2 är det 46 procent av eleverna som uppger att de har rökt vattenpipa någon gång, vilket är en liten minskning sedan år 2012. Ingen skillnad syns mellan pojkar och flickor i denna årskurs.

Sedan år 2014 finns frågan om eleverna *har använt e-cigarett⁵ någon gång* med i enkätformuläret. I årskurs 9 uppger 25 procent av pojkarna och 18 procent av flickorna att de har använt e-cigarett och denna skillnad är signifikant. I andra året på gymnasiet uppger 27 procent av eleverna att de någon gång har använt e-cigarett.

Alkohol

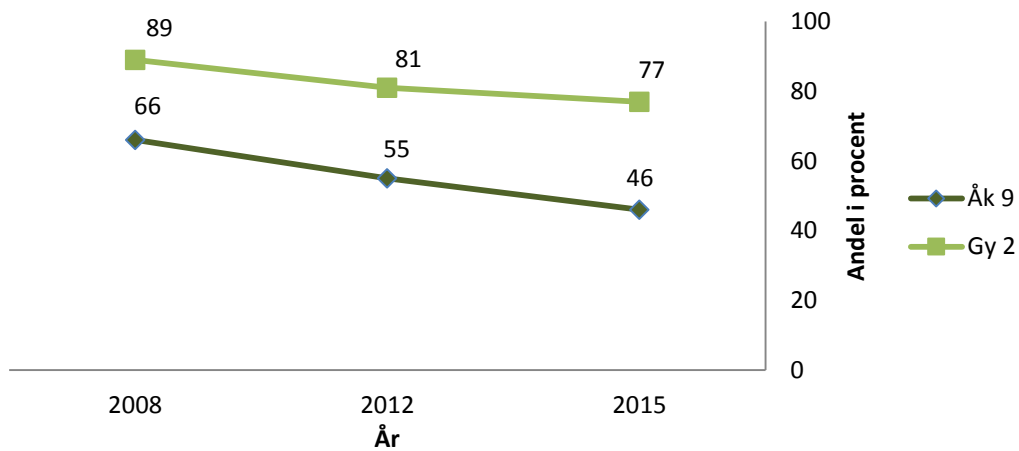
Alkoholkonsumenter och alkoholmängd

I riket har trenden varit tydligt nedåtgående vad gäller andelen alkoholkonsumenter i båda årskurserna. I årskurs 9 i Jämtland Härjedalen uppger 52 procent av eleverna att de *har druckit alkohol någon gång*. Detta är en minskning med tio procentenheter sedan mätningen år 2012 och den största förändringen står flickorna för. Även i andra året på gymnasiet har andelen sjunkit, från 86 procent år 2012 till 81 procent år 2015, och då främst bland pojkar. Det finns även en signifikant skillnad mellan pojkar och flickor i denna årskurs, där 79 procent av pojkarna och 84 procent av flickorna uppger att de har druckit alkohol någon gång.

I undersökningen definieras *alkoholkonsumenter* som de elever som uppger att de *har druckit alkohol senaste 12 månaderna*. Denna andel har sjunkit i båda årskurserna sedan mätningen år 2008. I årskurs 9 är dock andelen alkoholkonsumenter något högre än i riket.

⁵ En e-cigarett (elektronisk cigarett) liknar ofta en vanlig cigarett, men även andra utformningar finns. E-cigaretten innehåller inte tobak utan en vätska med olika smakämnen och kemikalier, däribland vanligen nikotin (Tobaksfakta, 2015)

Druckit alkohol senaste 12 månaderna

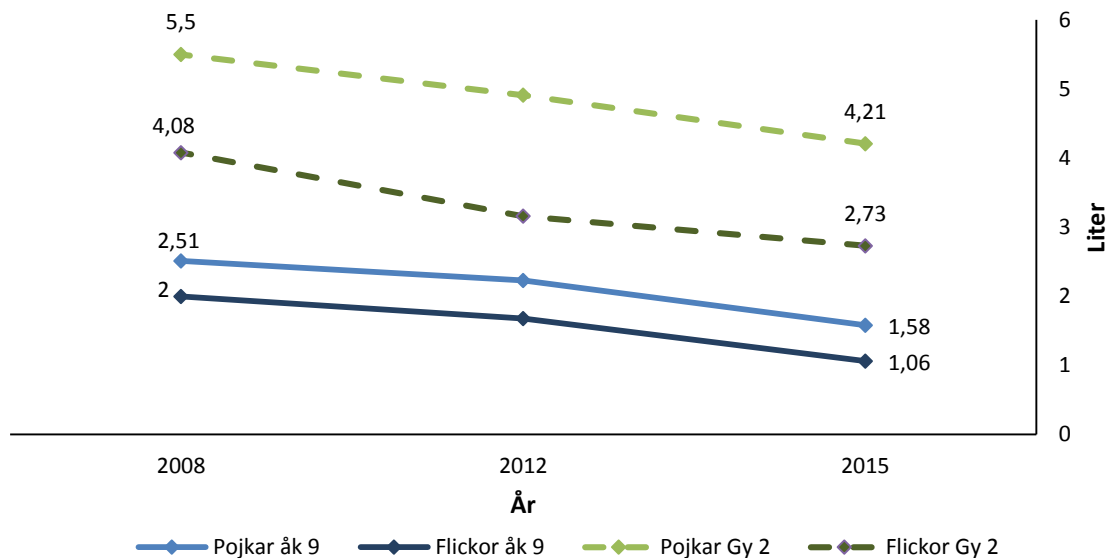

Figur 6. Förändring över tid för andelen (%) som druckit alkohol senaste 12 månaderna. Uppdelat efter årskurs.

Även andelen elever som uppger att de druckit alkohol *senaste 30 dagarna* har minskat sedan år 2012 och är 20 procent i årskurs 9 och 53 procent i andra året på gymnasiet.

Förutom att andelen alkoholkonsumenter har sjunkit sedan tidigare mätningar har även den genomsnittliga årliga alkoholkonsumtionen minskat, vilket redovisas i figur 7. Konsumtionen är lägre i årskurs 9 än i år 2 på gymnasiet. I den senare årskursen uppger pojkar en signifikant högre konsumtion än flickor.

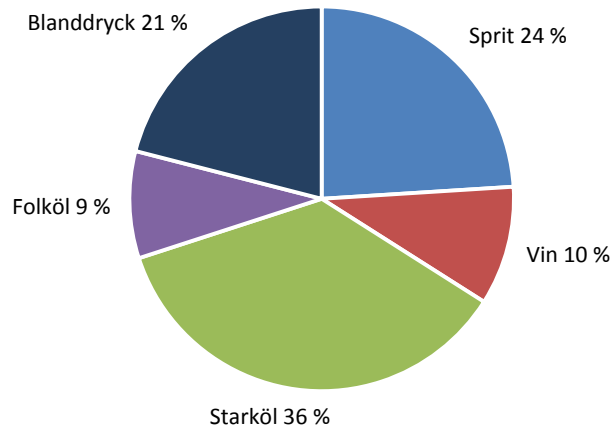
Genomsnittlig årskonsumtion i liter 100-procentig alkohol

Figur 7. Förändring av genomsnittlig årskonsumtion i antal liter 100-procentig alkohol. Uppdelat efter årskurs och kön.

Den totala årskonsumtionen för år 2015 presenteras i figur 8 fördelad på olika dryckestyper (folköl, starköl, vin, sprit och blanddryck⁶), för båda årskurserna sammanslagna.

Fördelning av dryckestyp

Figur 8. Den genomsnittliga årskonsumtionen fördelat på typ av dryck. Båda årskurserna sammanslagna.

I årskurs 9 har andelen elever som uppger att de *har druckit hembränt senaste 12 månaderna* sjunkit. Andelen bland flickor har halverats från 16 procent år 2012 till 8 procent år 2015 och andelen bland pojkar har minskat från 17 procent till 11 procent under samma tid. Trots denna minskning är andelarna i länet högre än motsvarande andelar i riket. I år 2 på gymnasiet i länet syns ingen skillnad från tidigare mätning och totalt uppger 24 procent, vilket är en betydligt högre andel än i riket, att de har druckit hembränt senaste 12 månaderna.

Intensiv-, hög- och riskkonsumtion

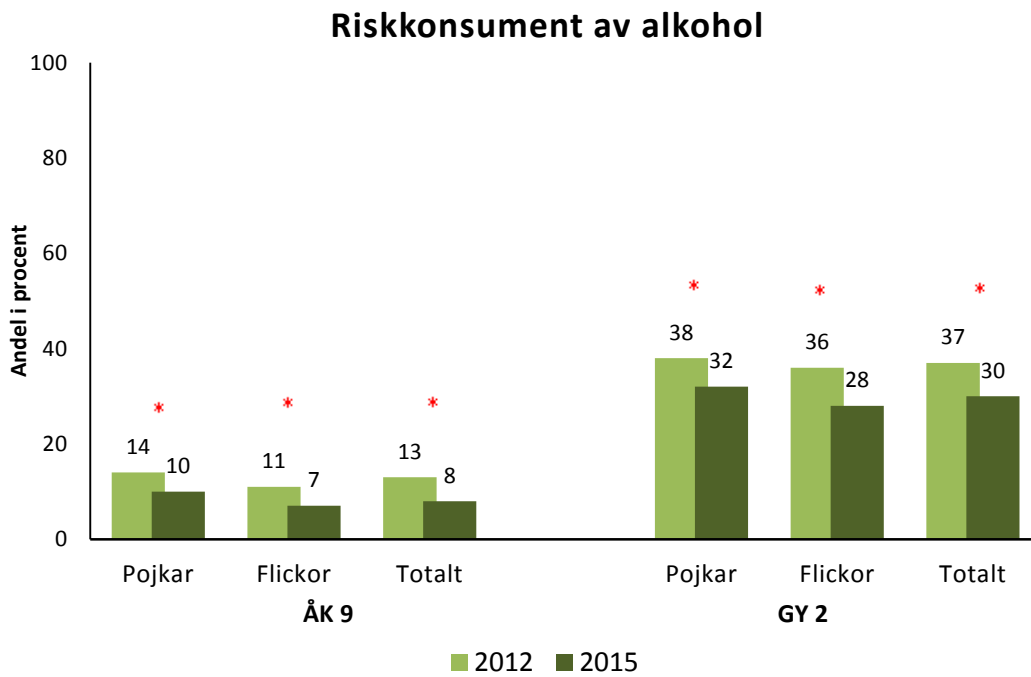
Även vad gäller intensiv-, hög- och riskkonsumtion bland eleverna syns, liksom i riket, en nedåtgående trend. Intensivkonsumtion av alkohol mäts i enkäten genom frågan *hur ofta eleverna, under de senaste 12 månaderna, vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/starkcider eller 25 cl sprit eller en helflaska vin eller sex burkar folköl*. Andelen som *intensivkonsumerar alkohol en gång per månad eller oftare* har sjunkit i båda årskurserna, för både flickor och pojkar, och är 8 procent i årskurs 9 och 29 procent i år 2 på gymnasiet. Dock uppger pojkar i gymnasiet år 2 i länet att de intensivkonsumerar alkohol i högre utsträckning än pojkar i riket.

Med *högkonsumtion* av alkohol avses en *konsumtion av minst 9 standardglas⁷ för flickor eller minst 14 standardglas för pojkar per vecka*. I årskurs 9 är den totala andelen högkonsumenter 4 procent. Andelen flickor som högkonsumerar alkohol har halverats från 6 procent år 2012 till 3 procent år 2015. I år 2 på gymnasiet ligger andelen oförändrad på 10 procent.

⁶ Med blanddryck avses starkcider, alkoholisk eller liknande.

⁷ Ett standardglas innehåller 12 gram alkohol (ex. 4 cl starksprit, 12cl vin eller 33 cl starköl)

Som *riskkonsumenter* räknas de elever som uppger *högkonsumtion* och/eller som *intensivkonsumerar alkohol minst en gång per månad* (se definitioner ovan). Andelen riskkonsumenter har sjunkit sedan år 2012 i båda årskurserna, bland både pojkar och flickor, och andelen i årskurs 9 är även något lägre i länet än i riket.

Figur 9. Andel (%) riskkonsumenter. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön och år.

Anskaffning av alkohol

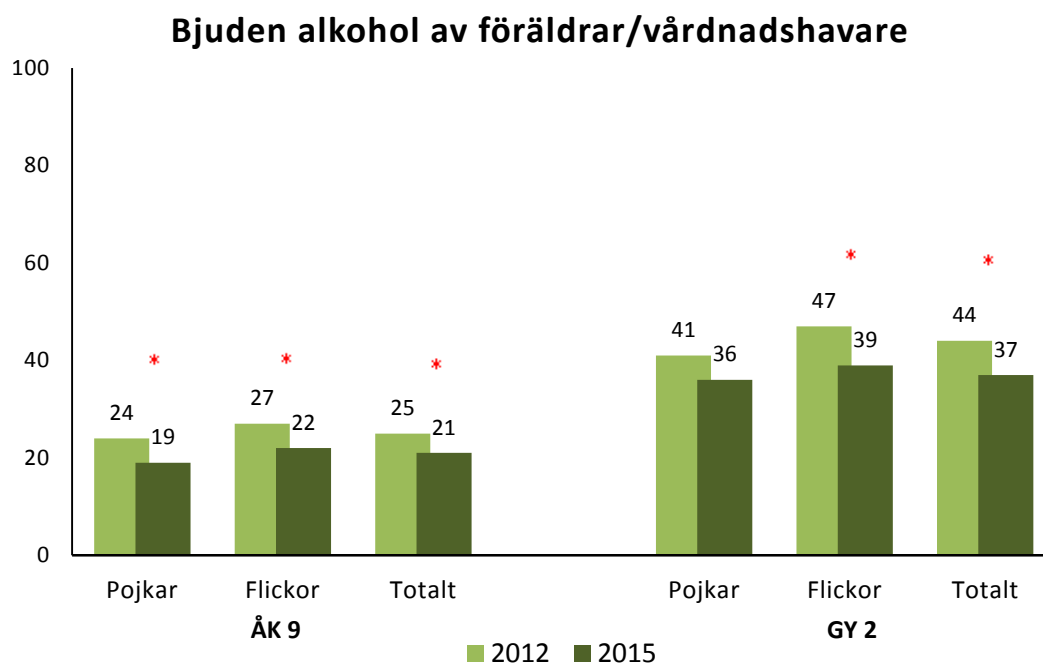
På frågan om varifrån alkoholen kom från början senaste gången eleverna drack alkohol uppger eleverna, i båda årskurserna, att alkoholen främst kom *från Systembolaget* samt att den kom *från affär eller liknande*.

Eleverna ombeds också svara på i enkäten hur de fick tag på olika typer av drycker senaste gången de drack dem. Folköl samt alkohol från Systembolaget uppger eleverna i båda årskurserna att de främst får tag på *från pojk-/flickvän, kompis eller kompis syskon* följt av *från annan vuxen (langare) som köpte ut*. Pojkar i gymnasiet år 2 uppger även att de har *köpt folköl själva*.

Alkohol från föräldrar/vårdnadshavare

I årskurs 9 uppger 2 procent och i andra året på gymnasiet 3 procent att de fått tag på folköl *från egna föräldrar/vårdnadshavare med lov*. Andelen som uppger att de fått tag på alkohol från Systembolaget *från egna föräldrar/vårdnadshavare med lov* är 4 procent i årskurs 9 samt 10 procent i år 2 på gymnasiet.

I enkäten ställs även frågan om eleverna *under de senaste 12 månaderna har blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare*. Andelen som uppger att de har blivit bjudna har minskat i båda årskurserna sedan år 2012. I årskurs 9 syns en minskning för pojkar såväl som flickor och i gymnasiet år 2 för flickor.

Figur 10. Andel (%) elever som uppger att de under senaste 12 månaderna har blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön och år.

Konsekvenser av alkoholbruk

Enkäten innehåller frågor som rör risktagande i samband med alkoholkonsumtion där eleverna får uppge om de under de senaste 12 månaderna råkat ut för en rad händelser i samband med att de druckit alkohol. I tabell B redovisas de vanligaste alkoholrelaterade problem som pojkar och flickor i årskurs 9 och gymnasiet år 2 uppgav i undersökningen år 2015. Till skillnad mot tidigare avsnitt i resultatet är andelarna beräknade utifrån de elever som uppgett att de druckit alkohol senaste tolv månaderna.

Tabell B. Andel (%) elever i respektive årskurs som upplevt olika typer av problem i samband med alkoholkonsumtion, de senaste 12 månaderna. Beräknat utifrån dem som druckit alkohol senaste 12 månaderna (Årskurs 9 n=461, Gymnasiet år 2 n=692).

Konsekvenser av alkoholbruk	Åk 9	Gy 2
	Andel i procent	
Förstört saker/kläder	23	38
Råkat i gräl	18	33
Tappat pengar/ värdesaker	17	25
Haft sex du ångrat dagen efter	12	22
Råkat ut för olycka/ skadats	12	21
Problem med förhållandet till vänner	14	16
Åkt moped bil eller annat motorfordon med berusad förare	15	13
Råkat i slagsmål	12	12
Kört moped, bil eller annat motorfordon	12	12
Problem med förhållandet till föräldrar	14	10
Blivit utsatt för våld	6	9

I årskurs 9 har andelen som uppger att de kört moped, bil eller annat motorfordon minskat från 16 procent år 2012. I gymnasiets andra år syns en minskning både vad gäller att ha tappat pengar/värdesaker och att ha blivit utsatt för våld.

Det finns en skillnad mellan pojkar och flickor avseende vilken typ av problem de uppger att de råkat ut för i samband med alkoholkonsumtion. Pojkar i andra året på gymnasiet uppger i högre grad än flickor i samma årskurs att de varit inblandade i slagsmål och blivit utsatta för våld samt att de har kört motorfordon. Flickor, i båda årskurserna, rapporterar i högre utsträckning än pojkar att de fått problem med relationer till föräldrar och vänner. I gymnasiet år 2 uppger en högre andel flickor än pojkar att de har tappat pengar/värdesaker, förstört saker/kläder, åkt motorfordon med berusad förare samt att de råkat ut för olycka/skadats. I denna årskurs rapporterar även var fjärde flicka, som har druckit alkohol senaste 12 månaderna, att de haft sex som de ångrat dagen efter, vilket är en signifikant högre andel än bland pojkar i samma årskurs.

Narkotika, sniffning/boffning, läkemedel, dopning och spel

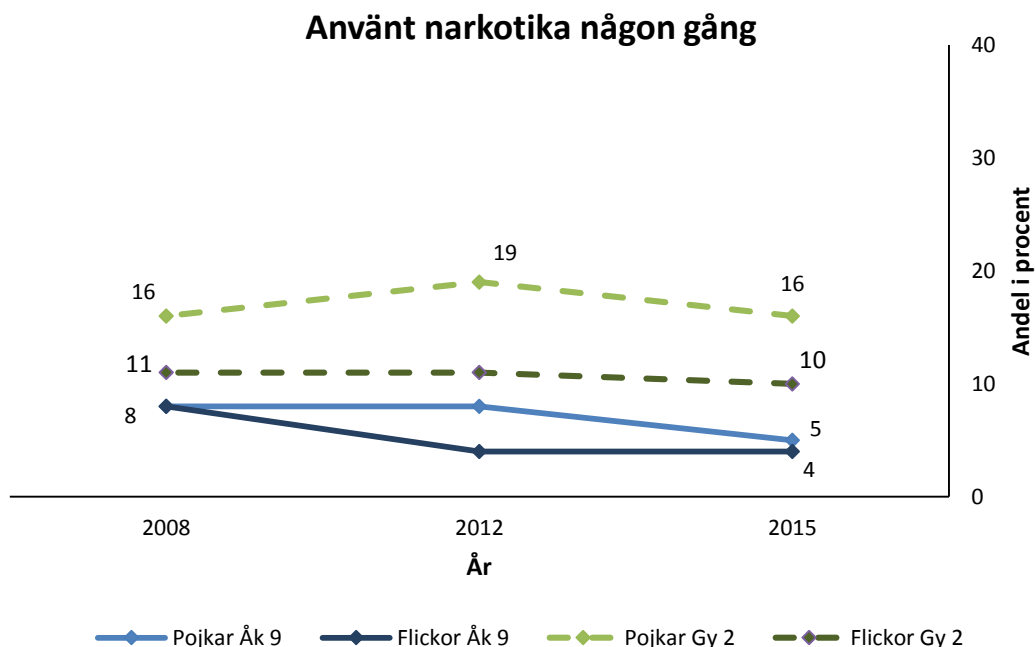
Narkotika

I årskurs 9 uppger 19 procent att de någon gång under de senaste 12 månaderna har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika. Motsvarande andel i gymnasiet år 2 är 32 procent. Ingen skillnad syns mellan pojkar och flickor i någon av årskurserna, men i årskurs 9 har

andelen pojkar som uppger att de har blivit erbjudna narkotika ökat sedan mätningen år 2012. Detsamma gäller för andelen flickor i andra året på gymnasiet.

Bland elever i årskurs 9 uppger 11 procent svarsalternativet *Ja* på frågan om de någon gång har *haft lust att prova narkotika* och en lika stor andel uppger alternativet *Tveksam*. I gymnasiets andra år är motsvarande andelar 16 procent respektive 14 procent.

Andelen elever som uppger att de *har använt narkotika någon gång* har minskat bland både pojkar och flickor i årskurs 9 sedan tidigare mätningar. Andelen pojkar i denna årskurs som har använt narkotika är även lägre än motsvarande andel i riket. I gymnasiet år 2 syns ingen signifikant förändring över tid, däremot uppger pojkar i högre utsträckning än flickor att de någon gång har använt narkotika. I samma årskurs är det bland flickor en lägre andel som någon gång använt narkotika i länet jämfört med riket.

Figur 11. Förändring över tid för andelen (%) elever som uppger att de använt narkotika någon gång. Uppdelat efter årskurs och kön.

I årskurs 9 uppger 4 procent av eleverna att de *använt narkotika under de senaste 12 månaderna* och 1 procent *under de senaste 30 dagarna*. Bland elever i år 2 på gymnasiet är motsvarande andelar 9 procent samt 2 procent, vilket är lägre än i riket.

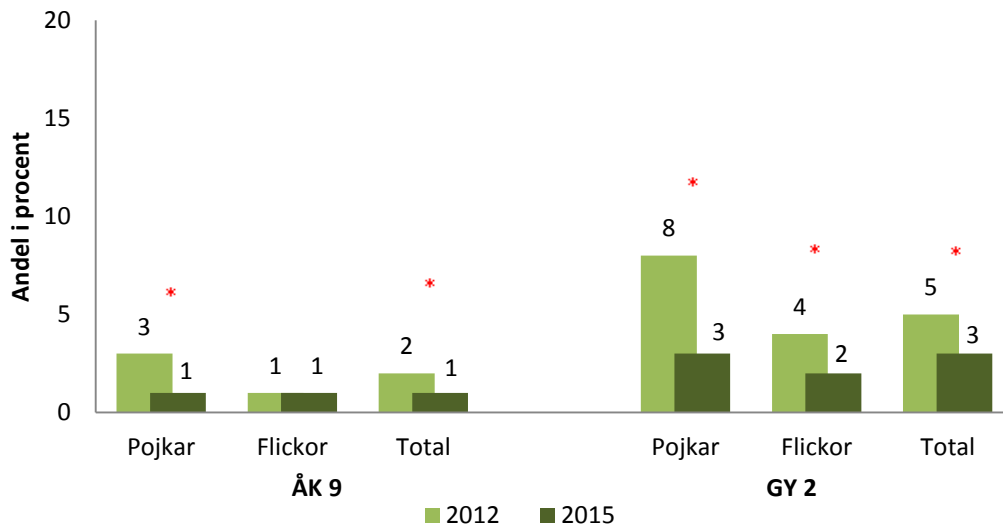
Narkotikatyp, frekvens och anskaffning

Bland de elever som någon gång provat narkotika uppger de flesta att de har använt hasch och/eller marijuana. Angående hur ofta eleverna har använt narkotika uppger de flesta som har provat att de har använt hasch och/eller marijuana 1-4 gånger. I länet rapporterar även 25 elever i de båda årskurserna totalt en mer frekvent användning av hasch och/eller marijuana då de uppger att de har använt dessa droger 50 gånger eller mer.

Annat typ av narkotika som eleverna själva uppger att de har använt är spice eller liknande rökmixar (31 personer), ecstasy (17 personer), amfetamin (16 personer), kokain (15 personer), LSD, psykedeliska svampar eller andra hallucinogener (13 personer) samt heroin (7 personer).

I år 2 på gymnasiet har andelen elever som uppger att de har *använt så kallade nätdroger/designerdroger någon gång* halverats, från 6 procent till 3 procent, sedan mätningen år 2012. Minskningen syns bland både pojkar och flickor i denna årskurs, men pojkar uppger fortfarande i större utsträckning än flickor att de har använt nätdroger. I årskurs 9 är andelen elever som har använt nätdroger/designerdroger 2 procent. Den nätdrog som använts i störst utsträckning är spice eller liknande rökmixar och andelen elever som uppger att de har använt denna typ av drog någon gång har också minskat i båda årskurserna, se figur 12.

Använt spice eller liknande rökmixar

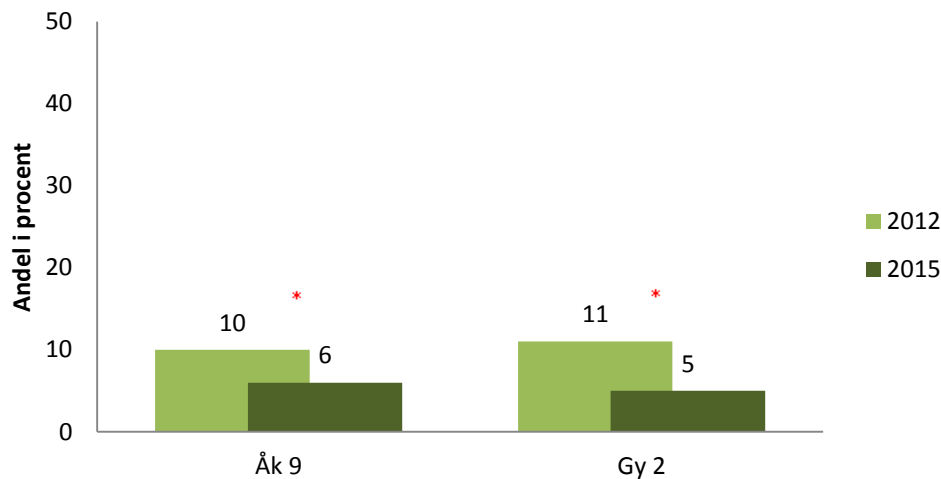
Figur 12. Andel (%) elever som uppger att de har använt spice eller liknande rökmixar någon gång. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön och år.

Vanligaste sättet att få tag på narkotika är för elever i båda årskurserna från *kompis eller pojk-/flickvän*, följt av från *annan, t.ex. langare* samt från *bekant*.

Sniffning/boffning, läkemedel och dopning

Andelen elever som uppger att de *har sniffat/boffat någon gång* har minskat i båda årskurserna sedan år 2012, men jämfört med riket har en högre andel elever sniffat/boffat i länet.

Sniffat/boffat någon gång

Figur 13. Andel (%) elever som uppger att de har sniffat/boffat någon gång. Uppdelat efter årskurs och år.

Det vanligaste preparatet som eleverna uppger att de har använt vid sniffning/boffning är bensin, lim och toaspray.

I årskurs 9 uppger en högre andel flickor än pojkar att de *använt receptbelagda sömnmedel eller lugnande läkemedel utan läkarordination någon gång*. Bland flickor har denna andel ökat från 2 procent år 2012 till 5 procent år 2015. I år 2 på gymnasiet uppger 4 procent av eleverna att de har använt denna typ av receptbelagda läkemedel utan läkarordination. I samma årskurs rapporterar 8 procent av eleverna att de *någon gång har använt receptbelagda smärtstillande medel utan läkarordination*. Motsvarande andel i årskurs 9 är 5 procent. En fråga ställs även i enkäten om eleverna *någon gång har använt läkemedel tillsammans med alkohol i berusningssyfte*. Andelen som uppger detta är 3 procent i årskurs 9 och 6 procent i gymnasiet år 2.

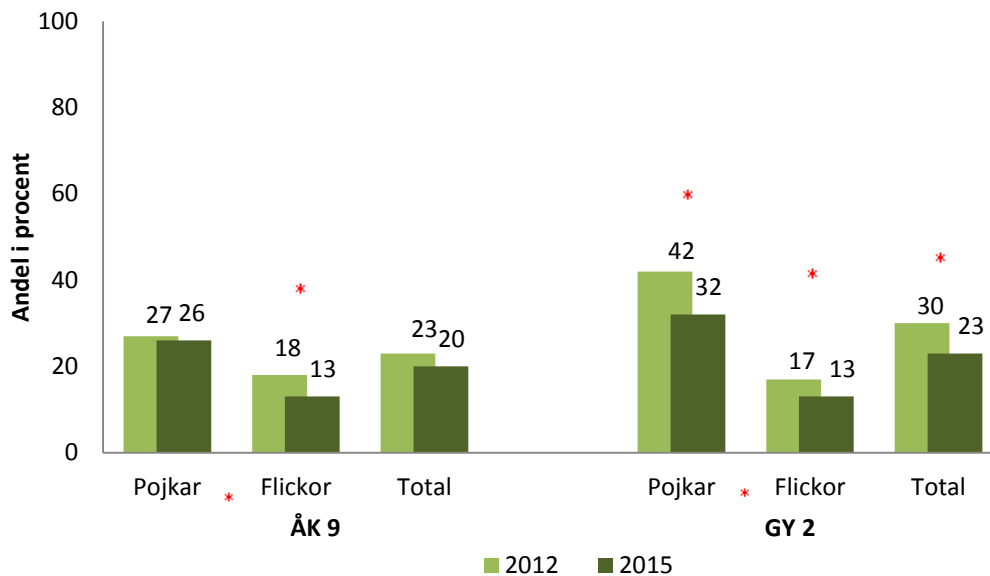
Sedan 2014 efterfrågas ifall eleverna *någon gång har använt viktminskningspreparat (t.ex. bantningspiller, fettförbränningsstabletter) utan läkarordination* med i enkäten. I årskurs 9 är andelen som uppger att de har använt denna typ av preparat 2 procent och andelen flickor är signifikant högre än andelen pojkar. I andra året på gymnasiet är andelen 3 procent, men ingen skillnad syns mellan pojkar och flickor.

Totalt, i de båda årskurserna tillsammans, uppger 11 personer (7 pojkar och 4 flickor) att de någon gång har använt androgena anabola steroider (AAS).

Spel om pengar

I år 2 på gymnasiet har andelen elever som *har spelat om pengar någon gång* minskat, bland både pojkar och flickor, sedan år 2012. Andelen pojkar som någon gång spelat om pengar är i gymnasiet andra år lägre i länet jämfört med i riket. Dock är andelen pojkar som spelar om pengar betydligt högre än andelen flickor. Denna skillnad finns även i årskurs 9 och i denna årskurs har andelen flickor som spelat om pengar minskat sedan föregående mätning.

Spelat om pengar någon gång

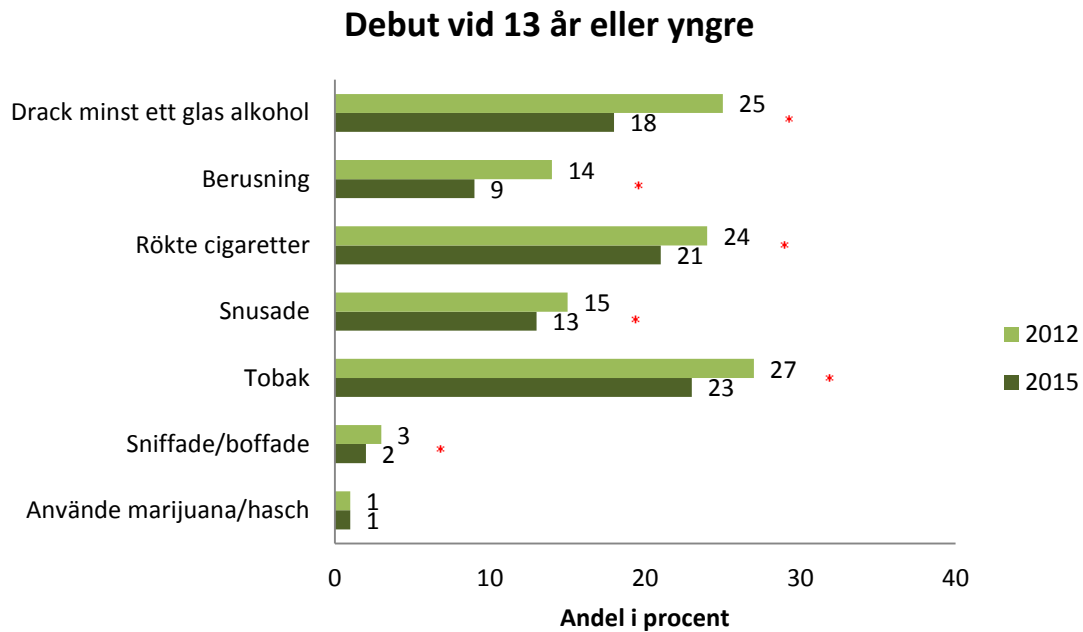
Figur 14. Andel (%) elever som uppger att de har spelat om pengar någon gång. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön och år.

Av de elever som har spelat om pengar uppger 4 procent (10 elever) i årskurs 9 och 7 procent (17 elever) i år 2 på gymnasiet att de har *känt att de måste spela för mer och mer pengar*. Bland de niondeklassare som uppger att de har spelat om pengar rapporterar 3 procent (7 elever) att de *ljugit om sitt spelande för människor som är viktiga för dem*. Motsvarande andel i andra året på gymnasiet är 4 procent (9 elever).

Debutålder och tillgänglighet

Vanligast är att debutera med de olika droger som undersökningen omfattar vid 14-15 års ålder. Debutåldern för att röka cigaretter och för att sniffa/boffa är något lägre än för övriga droger, medan debutåldern för att snusa och för att använda hasch/marijuana är något högre.

I båda årskurserna sammanslagna har andelen elever som uppger att de *debuterat med olika droger vid 13 års ålder eller yngre* minskat, förutom vid användning av hasch/marijuana där andelen är den samma som vid förra mätningen.

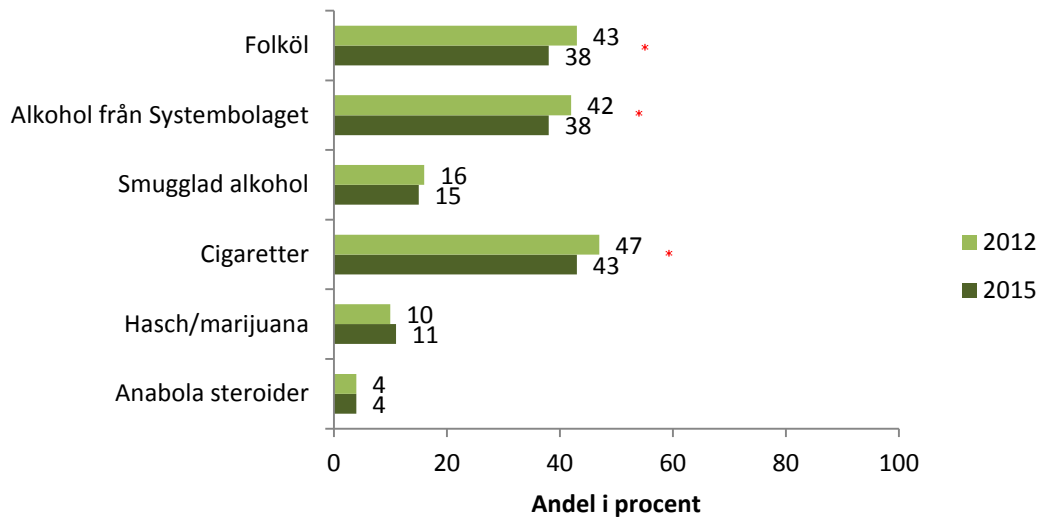

Figur 15. Andel (%) som uppger att de debuterat vid 13 år eller yngre. Båda årskurserna sammanslagna. Uppdelat efter år. (2015 n=1 914, 2012 n=2 113)

Skillnad syns mellan pojkar och flickor vad gäller tidig debut av snus där en större andel pojkar än flickor uppger att de snusat vid 13 års ålder eller yngre. Detta gäller båda årskurserna.

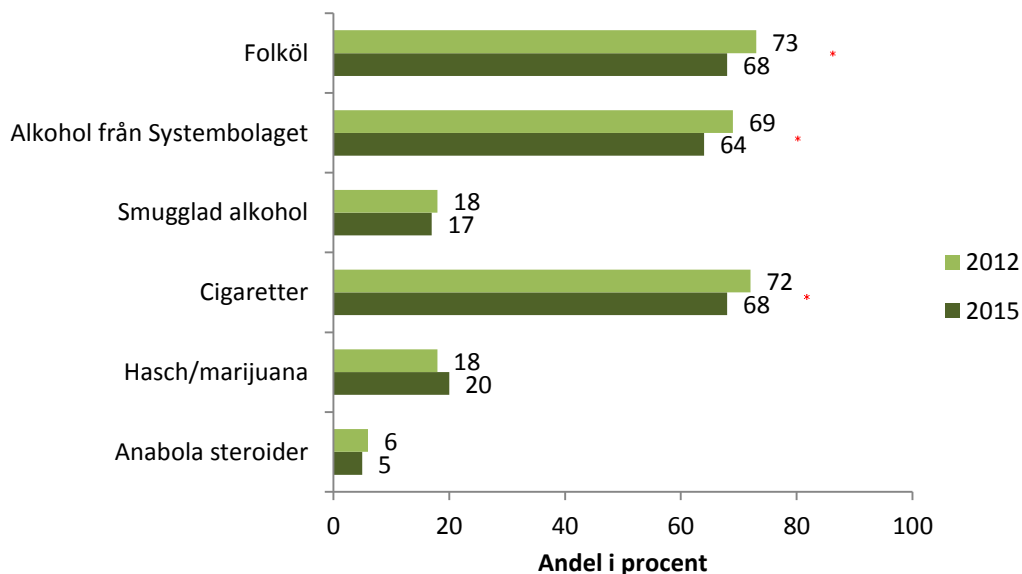
I figur 16 och 17 redovisas för mätningarna år 2012 och år 2015 andel elever, för årskurs 9 respektive år 2 på gymnasiet, som uppger att de kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Elever i gymnasiets andra år rapporterar en högre tillgänglighet än vad elever i årskurs 9 gör, förutom när det gäller smugglad alkohol och anabola steroider.

Tillgänglighet inom 24 timmar - åk 9

Figur 16. Andel (%) som kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Årskurs 9. Uppdelat efter år.

Tillgänglighet inom 24 timmar - Gy 2

Figur 17. Andel (%) som kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Gymnasiet år 2. Uppdelat efter år.

I årskurs 9 uppger flickor i högre utsträckning än pojkar att de kan få tag på folköl, alkohol från Systembolaget samt cigaretter. Även i gymnasiet år 2 uppger en större andel flickor än pojkar att de kan få tag på cigaretter samt alkohol från Systembolaget. I denna årskurs rapporterar däremot pojkar i högre utsträckning än flickor att de kan få tag på folköl, smugglad alkohol, hasch/marijuana samt anabola steroider.

Jämfört med riket uppger elever i länet i högre utsträckning att de kan få tag på folköl, alkohol från Systembolaget samt cigaretter och detta gäller i båda årskurserna. Vad gäller smugglad alkohol och hasch/marijuana är tillgängligheten lägre i länet jämfört med i riket i båda årskurserna. I år 2 på gymnasiet syns även en lägre tillgänglighet i länet gällande anabola steroider.

Riskuppfattning och attityder

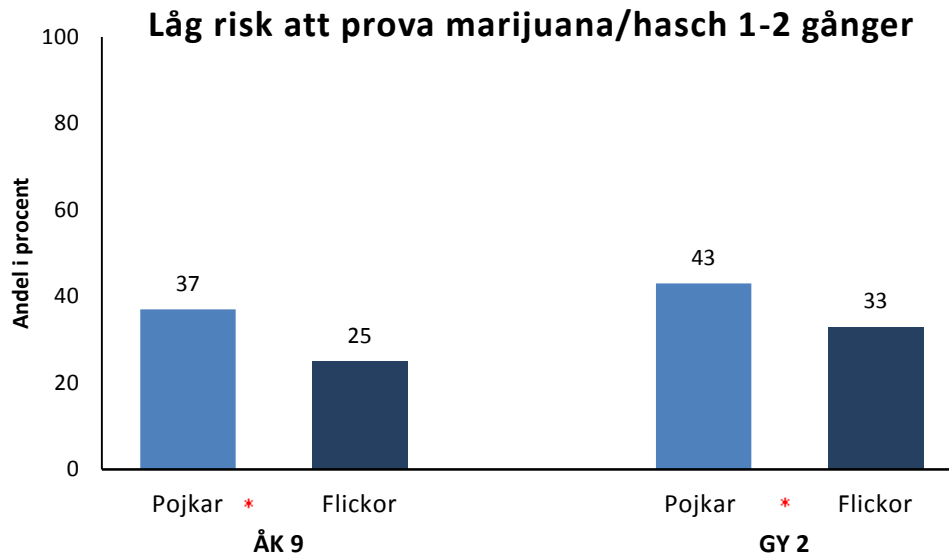
Elevernas riskuppfattning

I enkäten ställs frågor om elevernas riskuppfattning där de får ange *hur stor risk de tror att det är att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt, om de:*

- *röker 10 cigaretter eller mer per dag*
- *snusar 3 dosor (ca 75 prillor) per vecka*
- *berusar sig på alkohol varje helg*
- *provar marijuana eller hasch 1-2 gånger*
- *använder marijuana eller hasch varje helg*
- *provar heroin 1-2 gånger*
- *provar att sniffa/boffa 1-2 gånger*

I texten som följer används begreppen *låg risk* och *hög risk*, där *låg risk* innefattar de elever som har uppgett svarsalternativen *ingen risk* eller *liten risk* och *hög risk* räknas som de elever som uppgett alternativen *måttlig risk* och *stor risk*.

Lägst skattar eleverna risken att *prova hasch och marijuana 1-2 gånger*. Bland pojkar i gymnasiet år 2 är riskuppfattningen särskilt låg, dock högre än i riket, men även i årskurs 9 i länet skattar mer än var tredje pojke en *låg risk*.

Figur 18. Andel (%) elever som skattar låg risk med att prova marijuana eller hasch 1-2 gånger. Uppdelat efter årskurs och kön.

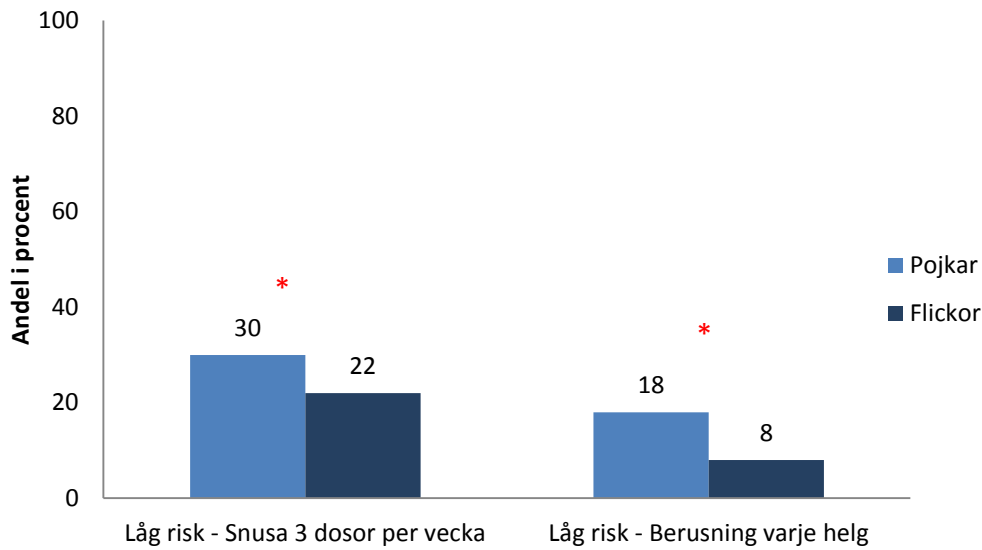
Från och med undersökningen år 2015 får eleverna även skatta risken med att *använda marijuana eller hasch varje helg*. Här ses också en skillnad mellan pojkar och flickor där pojkar skattar risken betydligt lägre än vad flickor gör. I år 2 på gymnasiet uppger 19 procent av pojkarna *låg risk* och bland pojkarna i årskurs 9 är andelen 16 procent. Motsvarande andel för flickor är 6 procent, i båda årskurserna.

Vad gäller elevernas riskuppfattning av att *sniffa/boffa 1-2 gånger* så har den ökat markant sedan år 2008 i båda årskurserna för såväl pojkar som flickor. Dock uppger fortfarande var fjärde elev i årskurs 9 samt var femte elev i gymnasiet år 2 *låg risk*. Även riskuppfattningen om att *prova heroin 1-2 gånger* har ökat sedan tidigare mätningar och då främst bland pojkar i andra året på gymnasiet.

I andra året på gymnasiet har andelen elever som uppger *låg risk* att *röka 10 cigaretter eller mer per dag* ökat från 11 procent år 2008 till 17 procent år 2012 och ligger kvar på samma nivå även år 2015. Den största ökningen har skett bland flickor i denna årskurs. Bland niondeklassarna syns ingen tydlig förändring över tid och andelen som uppger *låg risk* är 14 procent.

Jämfört med risken med rökning skattar eleverna, i båda årskurserna, risken med att *snusa 3 dosor per vecka* betydligt lägre. Däremot att *dricka sig berusad på alkohol varje helg* är något som eleverna skattar som en av de högsta riskerna. I båda fallen finns en skillnad mellan pojkar och flickor där pojkar rapporterar en lägre riskuppfattning än vad flickor gör. I figur 19 redovisas riskuppfattningen gällande snusning och berusning för båda årskurserna sammanslagna.

Riskuppfattning snus och berusning

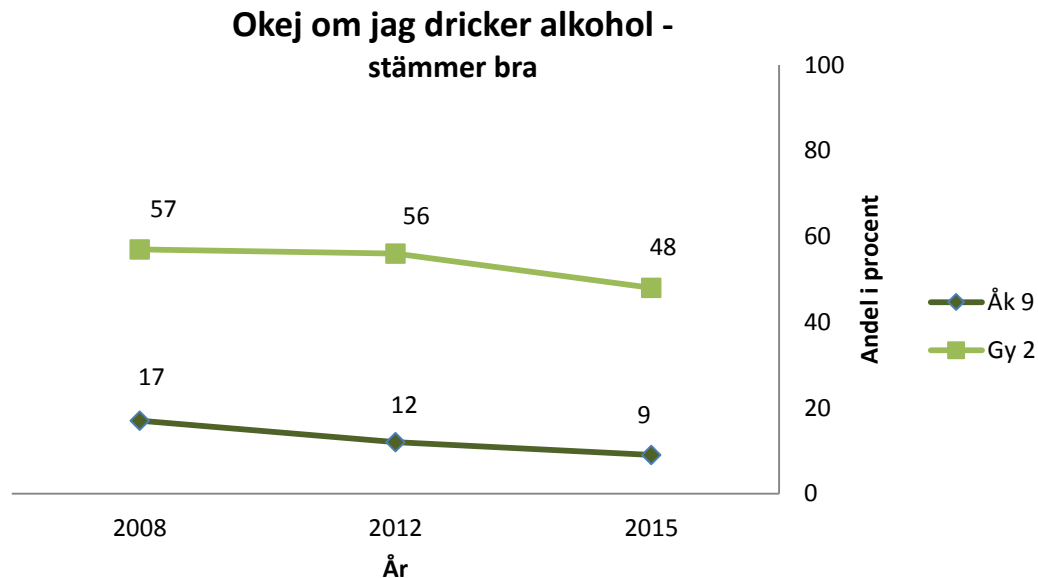
Figur 19. Andel (%) elever som skattar låg risk kopplat till snusning och berusning. Båda årskurserna sammanslagna. Uppdelat efter kön.

Genomgående vad gäller riskuppfattningen bland eleverna, i båda årskurserna, uppger ungefär var tionde elev alternativet *vet ej*, vilket bör beaktas. Detta gäller främst riskuppfattningen kring sniffning/boffning, heroin och snus.

Elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityder

I enkäten ingår ett avsnitt där eleverna får besvara en rad påståenden om sina föräldrars/vårdnadshavares attityd till att eleven använder olika typer av droger. I texten som följer används begreppen *stämmer bra* och *stämmer dåligt*, där *stämmer bra* innefattar de elever som har uppgett svarsalternativen *stämmer mycket bra* eller *stämmer ganska bra* och *stämmer dåligt* räknas som de elever som uppgett alternativen *stämmer mycket dåligt* och *stämmer ganska dåligt*.

På påståendet att det *för mina föräldrar/vårdnadshavare är okej att jag dricker alkohol* har andelen elever som uppger att detta *stämmer bra* minskat sedan tidigare mätningar, i båda årskurserna.

Figur 20. Förändring över tid för andelen (%) elever som uppger att påståendet "För mina föräldrar är det okej om jag dricker alkohol" stämmer bra. Uppdelat efter årskurs.

Elever i år 2 på gymnasiet skattar även en mer restriktiv inställning än tidigare från sina föräldrar/vårdnadshavare vad gäller påståendet att det är okej att jag dricker mig berusad. I årskurs 9 är elevernas skattning angående detta i stort sett oförändrad sedan tidigare mätningar, men de uppger en betydligt mindre tillåtande attityd från föräldrar/vårdnadshavare än vad eleverna i gymnasiet gör.

Angående uppfattningen om föräldrars/vårdnadshavares inställning till att eleverna brukar tobak syns ingen tydlig förändring över tid. Drygt 90 procent av eleverna, i båda årskurserna, uppger *stämmer dåligt* på påståendet att *det är ok om jag röker cigaretter*. Eleverna rapporterar, särskilt i år 2 på gymnasiet, en mindre restriktiv inställning från föräldrar/vårdnadshavare vad gäller snusning än rökning. När det kommer till snusning syns även en skillnad mellan pojkar och flickor, i båda årskurserna, där pojkar uppger en mer tillåtande attityd från föräldrar/vårdnadshavare än vad flickor gör. Mest restriktiv inställning hos föräldrar/vårdnadshavare skattar eleverna för påståendet om det är okej att jag röker *hasch/marijuana*. I årskurs 9 uppger 95 procent av eleverna och i gymnasiets andra år 97 procent att detta påstående *stämmer dåligt*.

Eleverna får även uppge ifall deras föräldrar/vårdnadshavare *vet vilka kompisar de umgås med* och om de *vet var de är på fredags- och lördagskvällar*. I båda årskurserna har andelen som anger att föräldrar/vårdnadshavare vet vilka *alla* eller *de flesta* kompisar är ökat sedan år 2008, i årskurs 9 från 84 procent till 91 procent och i år 2 på gymnasiet från 84 procent till 88 procent. Även andelen som uppger att föräldrar/vårdnadshavare *alltid* eller *för det mesta* vet var de är på helgkvällar har ökat under samma period, i årskurs 9 från 86 procent till 93 procent och i andra året på gymnasiet från 84 procent till 90 procent. I båda årskurserna

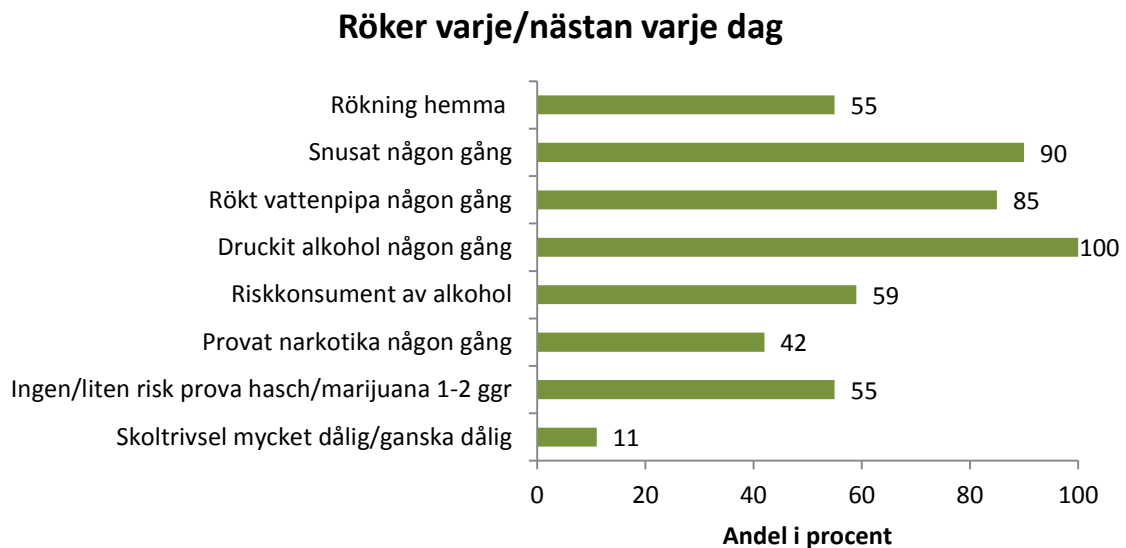
uppger flickor i något högre utsträckning än pojkar att föräldrar/vårdnadshavare har denna vetskap.

Samband och riskfaktorer

Enligt Folkhälsomyndigheten (Folkhälsomyndigheten, 2015) visar data på tydliga samband mellan riskbruk av alkohol, cannabisanvändning, tobaksbruk och riskabla spelvanor. Dessa samband tyder på att det ofta också är samma grupper som har flera olika beroendeframkallande levnadsvanor, vilket bör beaktas när förebyggande och hälsofrämjande arbete planeras.

Även i denna enkätundersökning syns samband mellan olika droger och i detta avsnitt presenteras ett antal riskfaktorer som kan antas vara gemensamma för flera av de beroendeskapande levnadsvanorna. Viktigt att framhålla är att dessa inte är orsakssamband, vilket betyder att det inte går att säga vilken av faktorerna som orsakar vilken, utan endast att det finns ett samband dem emellan. De riskfaktorer som redovisas är frekvent rökning, tidig alkoholdebut, narkotikaerfarenhet, skolkl samt föräldrar/vårdnadshavares bjudvanor.

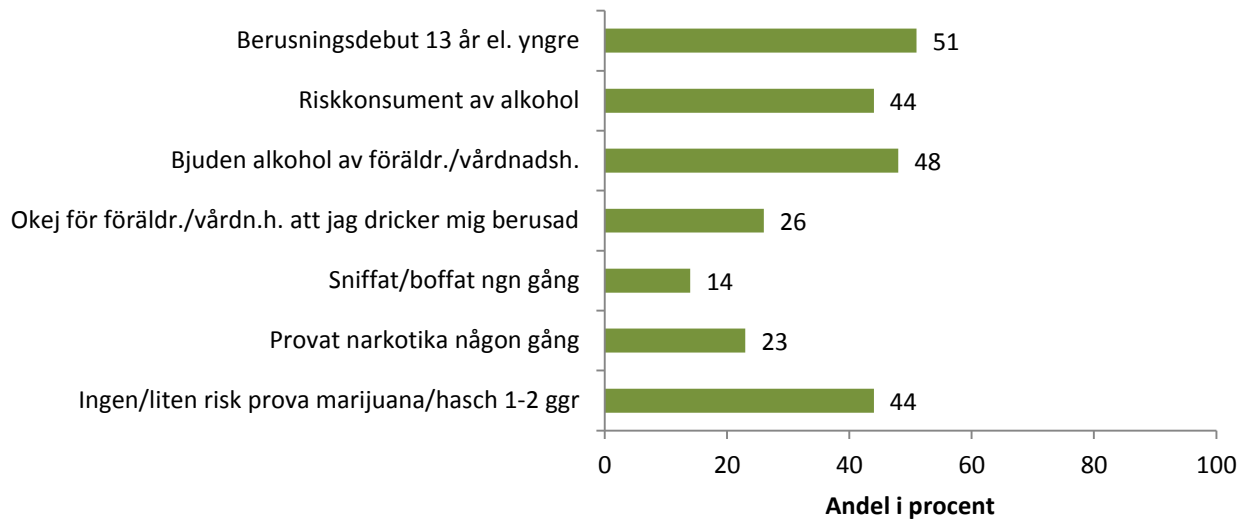
I figur 21 presenteras den grupp elever, i båda årskurserna sammanslagna, som uppger att de *röker varje dag/nästan varje dag* (123 elever). Denna grupp utmärker sig mot övriga elever med en högre förekomst på en rad faktorer i undersökningen.

Figur 21. Samband mellan frekvent rökning och andra faktorer i undersökningen (n=123 elever).

Bland de elever som har svarat att de någon gång har druckit alkohol finns ett flertal skillnader mellan de elever som uppger att de har debuterat med minst ett glas alkohol vid 13 års ålder och de elever som debuterat senare. I figur 22 redovisas andelar för elever med *tidig alkoholdebut* (332 elever i båda årskurserna).

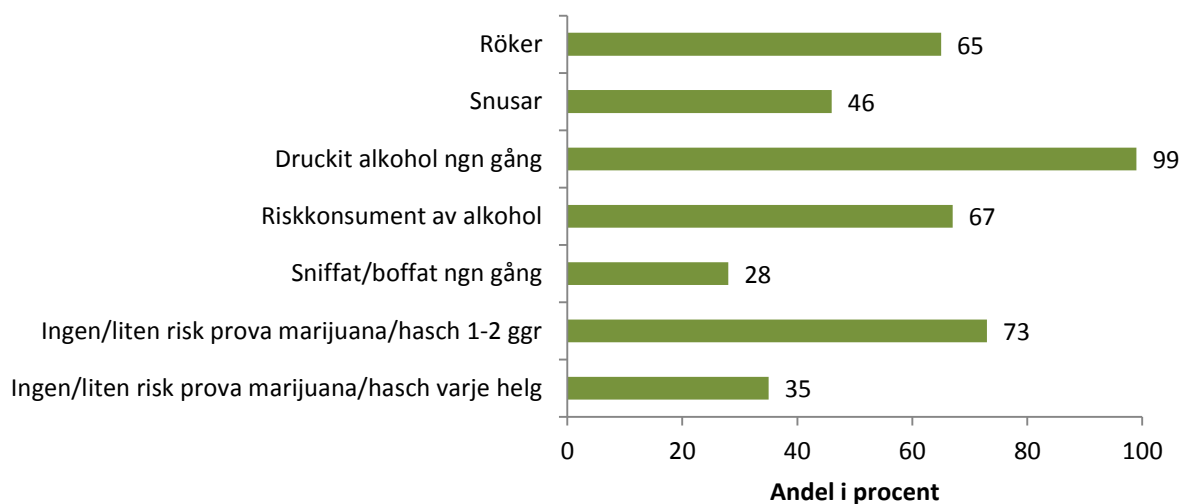
Tidig alkoholdebut - 13 år eller yngre

Figur 22. Samband mellan tidig alkoholdebut och andra faktorer i undersökningen (n=332 elever).

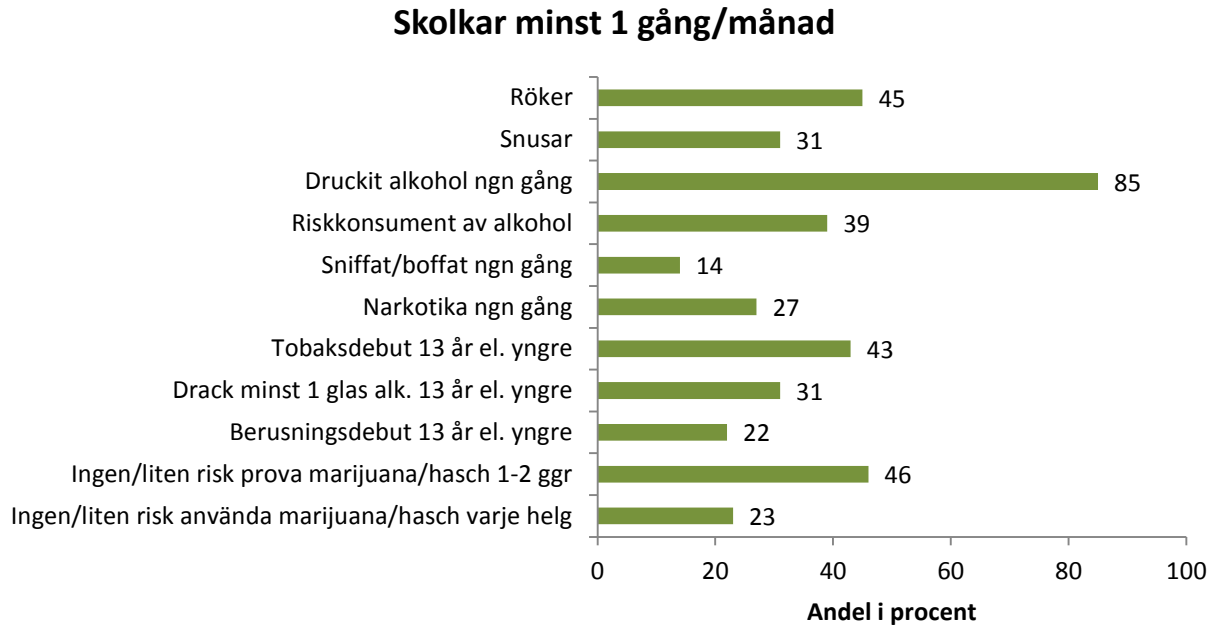
Gruppen elever, i båda årskurserna, som uppger att de någon gång har provat narkotika utmärker sig också genom högre förekomst än övriga elever på en rad faktorer i undersökningen. I figur 23 presenteras andelar för de elever som har *provat narkotika någon gång* (167 elever).

Använt narkotika någon gång

Figur 23. Samband mellan narkotikaerfarenhet och andra faktorer i undersökningen (n=167 elever).

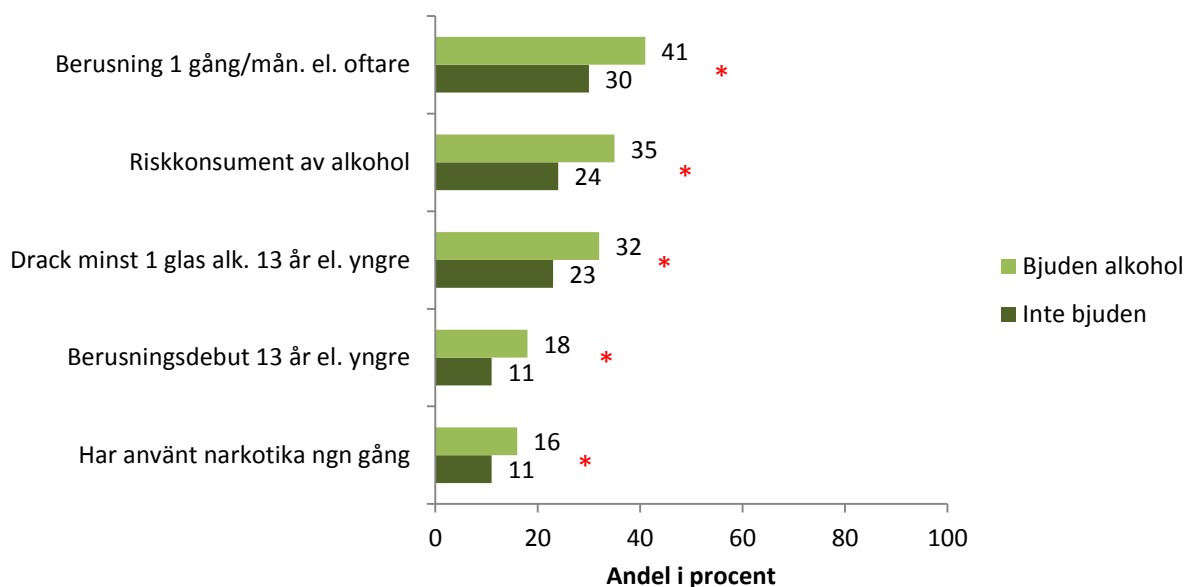
Andelen elever som skolkar minst 1 gång per månad har minskat sedan tidigare mätningar. Detta är dock fortfarande en grupp som uppger en hög andel vad gäller olika riskbeteenden jämfört med övriga elever. I figur 24 presenteras andelar för de elever, i båda årskurserna, som skolkar minst 1 gång per månad (175 elever).

Figur 24. Samband mellan skolk och andra faktorer i undersökningen (n=175 elever).

I resultatet från enkätundersökningen syns även samband mellan droganvändande och förhållanden i hemmet. Ett sådant samband är att ha blivit bjuden på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare kopplat till den egna alkoholkonsumtionen. I figur 25 redovisas andelar för de elever, i båda årskurserna sammanslagna, som uppger att de har druckit alkohol någon gång uppdelat efter om de har blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare under de senaste 12 månaderna eller inte.

Bjuden på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare senaste 12 mån

Figur 25. Skillnader i alkoholkonsumtion mellan de elever som uppger att de blivit bjudna på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare senaste 12 månaderna och de elever som inte har blivit bjudna. (Bjudna n=495 elever, Inte bjudna n=756 elever)

Diskussion och behovsanalys

Resultatet visar att en positiv utveckling har skett inom ett flertal områden sedan mätningarna år 2008 och år 2012. Användningen av alkohol har minskat, en lägre andel elever i årskurs 9 uppger att de någon gång har provat narkotika och en lägre andel, i båda årskurserna, uppger att de har debuterat tidigt med olika droger.

Minskad alkoholkonsumtion

Den tydligaste positiva trenden finns vad gäller alkohol, där andel konsumenter, alkoholmängd och riskkonsumtion minskat i båda årskurserna, en trend som också syns i riket. Denna trend var även tydlig i enkätundersökningen *Hälsa på lika villkor år 2014* vad gäller unga vuxna, 16-29 år (Region Jämtland Härjedalen, 2014). I denna drogvaneundersökning är dock andelen alkoholkonsumenter något högre i länet än i riket i årskurs 9.

Eleverna uppger en minskad tillgänglighet än tidigare vad gäller folköl och alkohol från Systembolaget. Vad gäller negativa konsekvenser till följd av alkohol, ses nationellt en minskning över tid, vilket också pekas ut som en följd av att konsumtionen sjunker (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2015). I länet syns en tendens till samma mönster. Eleverna i årskurs 9 och i år 2 på gymnasiet skattar i denna undersökning en mer restriktiv inställning från sina föräldrar/vårdnadshavare än vid tidigare mätningar vad gäller alkohol. I de båda årskurserna uppger eleverna även att deras föräldrar/vårdnadshavare i högre utsträckning än tidigare vet vilka vänner eleverna umgås med samt var de är på helgerna. Positivt är också att andelen elever som uppger att de blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare har minskat. Dock uppger fortfarande var femte elev i årskurs 9 och mer än var tredje elev i gymnasiets år 2 att de har blivit bjudna, vilket bör betonas då det i resultatet finns ett samband mellan att ha blivit bjuden på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare och en högre alkoholkonsumtion och tidigare debut av alkohol. Tidigare forskning visar också på att om föräldrar bjuder sina barn på alkohol ökar den totala alkoholkonsumtionen och även sannolikheten för berusning (Salguero, 2012). Vad gäller att ha druckit hembränt under det senaste året har det skett en minskning i årskurs 9, dock är andelen elever som uppger att de har druckit hembränt fortfarande högre i länet än i riket i båda årskurserna.

CAN presenterar ett antal tänkbara orsaker till den i riket nedåtgående trenden när det kommer till alkohol. Orsaker som nämns är att umgänge bland unga idag i större utsträckning sker via nätet, att det finns en pågående hälsotrend i samhället, att det sker en mer effektiv föräldrakontroll än tidigare, att drogförebyggande insatser har effekt samt att andelen ungdomar med bakgrund i icke-alkoholkultur har ökat (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2015).

Samtidigt som flera förbättringar har skett i länet finns fortfarande behov av att arbeta långsiktigt med följande områden:

Fortsatta tobaksförebyggande insatser

Bland pojkar har andelen som uppger att de röker minskat i båda årskurserna. Samma minskning syns inte bland flickor. Andelen snusare är oförändrad sedan år 2012, men betydligt högre i länet än i riket. I Jämtland Härjedalen är snusning vanligare bland pojkar än bland flickor, denna skillnad syns även i den vuxna befolkningen. Eleverna har också en låg riskuppfattning när det kommer till snus jämfört med andra droger och var tionde elev uppger att de inte känner till riskerna med snus. Samma mönster finns angående elevernas uppfattning om föräldrar/ vårdnadshavares inställning till tobak, där eleverna uppger en mer tillåtande attityd vad gäller snus. Resultatet visar även på ett samband mellan frekvent rökning och förekomst av att ha provat andra droger. Detta sammantaget visar på vikten av fortsatta tobaksförebyggande insatser. En stor andel av eleverna uppger också att de vill sluta med tobak nu eller i framtiden, vilket visar på behovet av en tillgänglig tobaksavvänjning.

Narkotika - tillgänglighetsbegränsande insatser och förstärkta kunskaper

I årskurs 9 har andelen elever som uppger att de någon gång har använt narkotika minskat sedan år 2008 och under samma period är andelen i år 2 på gymnasiet oförändrad. I samma årskurs uppger en minskad andel av eleverna att de använt så kallade nätdroger/designerdroger någon gång. Dock är det en betydande andel av eleverna i båda årskurserna som uppger att de har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika under det senaste året. Var tionde elev i årskurs 9 och var femte elev i andra året på gymnasiet uppger också att de kan få tag på hasch/marijuana inom 24 timmar. Sammantaget visar detta att narkotika finns tillgängligt för eleverna, men att tillgänglighet och användande inte nödvändigtvis behöver följas åt. Att ha använt narkotika någon gång uppvisar i resultatet samband med en högre förekomst av bland annat tobak- och alkoholanvändning. Vad gäller riskuppfattning bedömer fortsatt en stor andel av eleverna risken med att använda hasch/marijuana som låg. Riskbedömningen är även låg i jämförelse med andra droger. Ett viktigt insatsområde bör därmed fortsatt vara att arbeta kunskapshöjande samt att stärka elever att avstå från att prova narkotika.

Ett annat område att lyfta fram är ökningen av receptbelagda sömnmedel och lugnande läkemedel bland flickor i årskurs 9. Det är också en högre andel flickor än pojkar som uppger att de har använt detta. Även viktminskningspreparat används i högre utsträckning av flickor än pojkar i årskurs 9. Resultatet visar att flickor i lägre utsträckning än pojkar rapporterar att de är nöjda med sin hälsa och sig själva. Detta mönster återfinns även i andra lokala och nationella undersökningar såsom *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2013/14* som visar att framför allt 13- och 15-åriga flickor skattar en sämre hälsa och ett lägre välbefinnande än pojkar i samma åldrar (Folkhälsomyndigheten, 2014).

Sammanfattningsvis visar resultatet av drogvaneundersökningen att droger finns tillgängliga och används bland skolelever i Jämtland Härjedalen. Resultatet visar också att det finns skillnader i användande av droger över tid samt utifrån kön och ålder. Annan forskning där socioekonomiska faktorer studerats i relation till drogvvanor visar ingen entydig bild. Dock finns indikation på att socioekonomiska skillnader föreligger, men att dessa inte verkar etableras förrän under gymnasietiden (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2014). I CANs rapport visade resultaten att bland elever i år 2 på gymnasiet i skolor med en större andel högutbildade föräldrar tenderar den genomsnittliga alkoholkonsumtionen, andelen intensivkonsumenter av alkohol, förekomsten av alkoholrelaterade problem och andelen dagligrökare att vara lägre.

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) har i en utvärdering av metoder för att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga presenterat ett antal slutsatser. En slutsats är att så kallade multimodala projekt, det vill säga projekt där många aktörer i samverkan agerar lokalt med ett gemensamt mål där flera tillgänglighetsbegränsande insatser ingår, kan leda till en minskad alkoholkonsumtion hos unga (Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, 2015). Beredningen betonar även att kunskapsluckor inom området behöver fyllas och att forskning med fler utvärderande studier behöver genomföras. Detta talar för att utvärderingar av de drogförebyggande insatser som genomförs i länet bör vara ett prioriterat område framåt. Slutligen är ett helhetsperspektiv kring barn och unga i det drogförebyggande arbetet av största vikt där en rad olika faktorer behöver beaktas, liknande den så kallade Islandsmodellen där riskfaktorer för droganvändning motverkas genom ett brett spektra av aktörer och insatser (Sigfusdottir, Thorlindson, Kristjansson, Roe, & Allegrante, 2008). Områden som lyfts från den länsgemensamma analysgruppen att ta hänsyn till är hur skolsituationen ser ut, hur hälsan är i stort, självkänsla och självförtroende, tillgång till drogfria arenor, fritidsmöjligheter samt föräldrar/vårdnadshavares roll.

Referenser

- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. (2014). *Skolelevs drogvanor 2014. Rapport nr 146*. Stockholm.
- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. (den 20 01 2015). Hämtat från <http://www.can.se/contentassets/869df62a38bc4465a3e8b7b66649e35d/2015-07-02-skol-amedalen-2015.pdf>
- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. (2015). *Skolelevs drogvanor 2015. CAN rapport 154*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Folkhälsomyndigheten. (2014). *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2013/14*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.
- Folkhälsomyndigheten. (den 15 12 2015). Hämtat från <http://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/andts/samband-mellan-alkohol-narkotika-tobak-och-spel/>
- Länsstyrelsen Jämtlands län. (2015). *Regional ANDT-strategi för Jämtlands län 2015-2020*. Östersund: Länsstyrelsen Jämtlands län.
- Mobilisering mot droger . (2013). Tillsammans gör vi skillnad! Jämtlands län mobiliserar för ökad trygghet. Programförklaring 2013.
- Regeringen. (2011). *Prop. 2010/11:47 En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopning- och tobakspolitiken*.
- Region Jämtland Härjedalen. (2014). *Hälsa på lika villkor. Rapport för Jämtlands län 2014*. Östersund: Region Jämtland Härjedalen, Folkhälsocentrum.
- Salguero, A. (2012). *Dricker du, så dricker jag*. Stockholm: Stockholms Universitet, Sociologiska institutionen.
- Sigfusdottir, I. D., Thorlindson, T., Kristjansson, A. L., Roe, K. M., & Allegrante, J. P. (2008). Substance use prevention in adolescents: the Icelandic Model. *Health Promotion International*. Vol. 24. No. 1.
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. (2015). *Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga. Rapport 243*. Hämtat från www.sbu.se/243
- Tobaksfakta. (den 02 12 2015). Hämtat från www.tobaksfakta.org

Bilaga 1

Bortfall

Något som måste beaktas i samband med enkätundersökningar är bortfallet, det vill säga de elever som skulle ha besvarat formuläret men som av olika skäl inte deltog i undersökningen, då detta kan ha betydelse för de insamlade resultatens giltighet. I denna undersökning finns två typer av bortfall, där det ena utgörs av de elever vars klasser av olika skäl inte deltog i undersökningen och det andra av de elever som var frånvarande i samband med datainsamlingen eller av andra skäl inte ingår i det bearbetade datamaterialet. Bortfallet på klassnivå redovisas i tabell B1.

Tabell B1. Bortfall på klassnivå.

	Årskurs 9	Gymnasiet år 2
Antal klasser i urvalet	60	90
Antal klasser som <u>ej</u> deltagit	2	8
Tekniskt bortfall, antal ⁸	1	1
Bortfall på klassnivå (%)	3 (5 %)	9 (10 %)

I tabell B2 presenteras bortfallet på individnivå i respektive årskurs. Sjukdom var den vanligaste orsaken till frånvaro vid undersökningstillfället. I årskurs 9 exkluderades 13 enkäter och i gymnasiet andra år tio enkäter på grund av uppenbart oseriösa eller undermåliga svar.

Tabell B2. Bortfall på individnivå. Procent.

	Årskurs 9	Gymnasiet år 2
Frånvaro	11,2	19,1
Avstått deltagande	0,2	0,2
Ej individuellt svarskuvert	-	0,1
Bortfall på individnivå, procent	11,4	19,4

Analys, tolkning och begränsningar

Rapporten redovisar resultat för Jämtland Härjedalen och för resultat på kommunnivå hänvisas till respektive kommuns redovisning. Huvudsakligen presenteras resultaten från undersökningen år 2015, men även jämförelser med tidigare mätningar redovisas. Resultaten presenteras i stor utsträckning uppdelade efter kön men även för totala gruppen elever i respektive årskurs. De skillnader som är statistiskt säkerställda (signifikanta) markeras med en asterisk (*).

⁸ Bortfallet i årskurs 9 berodde på att en klass inte använt de individuella svarskuverten. I gymnasiet år 2 utgjordes bortfallet av en klass som besvarade undersökningen efter utsatt tid.

I de flesta figurer och tabeller redovisas andelar i procent beräknade på totalmaterialet, det vill säga samtliga elever i respektive grupp. I dessa fall redovisas inga bastal för procentberäkningarna, utan antalet elever framgår i tabell A. Då procentberäkningarna endast avser en begränsad del av eleverna redovisas detta och i stor utsträckning även antalet individer den aktuella andelen motsvarar. I vissa fall avser procentberäkningarna ytterst få individer och dessa figurer/tabeller ska tolkas med försiktighet då varje individ utgör en stor andel och därmed får stort genomslag. CAN har en metodologisk gräns om 50 individer, vilket innebär att inga beräkningar görs på grupper med bastal under 50 individer eftersom resultatet då kan bli missvisande. Denna gräns har tillämpats i denna rapport.

Redovisningen avser samtliga elever som skulle ha besvarat respektive fråga. Detta innebär att andelen som hoppat över en fråga, *ej svar*, också ingår i totalen. Alla data redovisas avrundade till hela procenttal och på grund av detta kan det förekomma att de sammanslagna andelarna över- eller understiger 100 procent.

Enkäten innehåller känsliga frågor och det finns därmed risk för att eleverna medvetet eller omedvetet underrapporterar sin konsumtion av olika droger. Även överrapportering kan förekomma och en möjlig orsak till detta kan vara leklust och att man vill imponera på kamrater. CAN genomför dock kontroller av datamaterialet för att hitta uppenbart undermåligt eller oseriöst ifyllda enkäter.

